

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

De Ivstitia Et Ivre ceterisq[ue] Virtutibus Cardinalibus

Lessius, Leonardus

Antverpiæ, 1632

Capvt XLIII. De Superstitione, eiusque Speciebus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72459](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72459)

siue præfens, vt si falsum sciens confirmes; siue futura, vt si fidem datam & iuramento confirmatam sine iusta causa non serues. Secundò, Generalitèr, pro omni iuramento, cui ex tribus comitibus aliquid deest, siue *iustitia*, siue *iudicium*, siue *veritas*. Si enim iustitia desit, etiam quodammodo deest veritas: quia quod promittitur, seruari non potest. Si verò iudicium, tunc etsi fortè ex parte rei non desit veritas, tamen periculum est ne desit; vt cum quis iurat re non satis perpensa. Quando tamen iura loquantur de periurio, intelligunt primo modo.

Periurij
4. modi.

Inter periuria primum locum tenet cui deest veritas præfens, nempe quo quis sciens & volens falsum confirmat. Deinde cum quis fidem iuramento promissam violat. Tertio, Quando iurat contra iustitiam. Quarto, Quando absque iudicio.

74
Pœna periurij.

Pœnæ periurij propriè dicti apud omnes nationes sunt valde graues, vt docet Couarruias in cap. Quamuis pactum. p. 1. §. 7. num. 2. Apud Scythas & Ægyptios plecebantur pœna capitis, apud Indos manuum pedumque extremorum accisione. In multis locis puniuntur præcisione manus. Iure Ciuili sunt infames, si periurium erat in nocumentum alterius; non autem si nemini noceat, vt docet Glossa in L. Si quis maior. 14. C. de transactionibus. Iure Canonico etiam sunt infames; cap. Infames. 16. & cap. 17. Quicumque. 6. quæst. 1. quod intellige, si res est notoria. Hæc tamen infamia non adducit propriè irregularitatem, nisi irrogata sit per sententiam Iudicis: vt si quis de periurio sit condemnatus; tunc enim irregularis est, & eget dispensatione, etiam post vitæ mutationem. alia infamia tollitur bona vita, obliuione, & loci mutatione, vt Couarruias & alij docent. Præterea in foro externo imponitur illis grauis pœnitentia; nam d. cap. Quicumque, dicitur: *Quicumque sciens peuerauerit, quadraginta dies in pane & aqua, & septem annos pœniteat sequentes, & numquam sit sine pœnitentia; & numquam in testimonium recipiatur. communio tamen post hoc recipiat.*

Petes, Vtrum periurium sit grauius homicidio? Quidam putant esse grauius. Ita Siluester v. Periurium, q. 2. D. Thomas quodl. 1. art. 18. & Socus l. 8. de Iustitia, q. 2. ar. 3. Primò, Quia hoc est contra Deum & virtutem religionis; illud contra proximum & Iustitiam particularem. Secundò, Quia homicidæ interdum defertur iuramentum ad se purgandum, & ille mauult fateri homicidium, quàm incidere in periurium. Sed hæc rationes non conuincunt, vt ostendit Gabriel in d. 39. q. 2. art. 3. dub. 4.

75
An periurium grauius homicidio.

Itaque contraria sententia est Gabrielis ibidem, vbi pro eadem adfert Richardum. Idem tenet Maior ibidem q. 5. & Angelus. Ratio illorum est, quia homicidium est directè contra charitatem, periurium contra religionem. sed neque hæc ratio conuincit: quia, vt benè Siluester ait, homicidium est directè contra Iustitiam particularem. Deinde non est directè contra charitatem Dei, sed proximi; quæ non est præferenda virtuti religionis.

Vtraque sententia est probabilis. Puta tamen, homicidium omnibus spectatis esse grauius & detestabilius; tum ob grauius & irreparabile damnum, quod proximo directè inferitur; tum quia difficilius multò committitur: periurium autem facile committitur, & solum indirectè honor Dei læditur; non enim id intenditur. Accedit, quòd violatio voti non censetur tantum peccatum, quantum homicidium, etsi honor Dei in eo lædatur. Est tamen periurium crimen valde graue, dignum depositione; vt habetur cap. Cum non ab homine. 10. de Iudiciis.

Vtraque sententia probabilis.

His adde, omnia periuria propriè dicta, nimirum quæ sunt contra veritatem, esse eiusdem speciei, quia eiusdem rationis deformitas & irreuerentia est, Deum facere testem falsi, siue res sit magni momenti, siue parui; siue id fiat in iuramento assertorio, siue promissorio. Potest tamen accedere alia deformitas ratione nocenti, vel peruersionis Iudicij, &c. Vide supra dubit. 2. numero 9.

C A P V T X L I I I.

De Superstitione, eiusque speciebus.

Completitur Dubitationes 10.

Explicatis functionibus religionis, dicendum est de vitis oppositis. Hæc duplicia sunt: quædam per excessum cultus, quæ nomine *superstitionis* comprehenduntur; quædam per defectum vel contemptum, quæ nomine *irregularitatis*: qualia sunt periurium, tentatio Dei, sacrilegium, & simonia. periurio enim & tentatione ipsi Deo in se iniuria irrogatur: sacrilegio verò & simonia (quæ est species sacrilegij) in rebus sacris. De periurio & simonia dictum est supra; de tentatione & sacrilegio dicemus infra cap. 45. hoc verò capite de superstitione.

DUBITATIO I.

Quid sit superstitio, & quanam eius species.

D. Thom. quæst. 92. & 93.

Superstitio dicta est vel ex eo quòd homines nimij erant in precando & immolando vt liberos relinquere sibi superstites, vt vult Cicero lib. 2. de natura deorum: vel quòd relictis veteribus diis colerent superstitem memoriam suorum maiorum,

I
Superstitio unde dicta.

tum, ut placet Lactantio lib. 4. diuinarum Instit. cap. 28. vel certe quod homines nimium timentiam deorum superne impendentem & quasi superstantem, ut vult Seruius in 8. Aeneidos; quæ originatio videtur maximè accommodata. Porro Lactantius reprehendit Ciceronem, quod putarit superstitionem esse excessum in vera religione, cum in hac excedi non possit: Deum enim non posse nimium coli. vnde ipse vult superstitionem tantum esse cultum falorum deorum, & eos solos supersticiosos, qui multos & falsos deos colunt: eos vero religiosos, qui vnum & verum.

Verum etsi maximè in cultu falorum deorum Superstitio committatur; tamen etiam in cultu veri Dei hoc vitium locum habere potest; non enim Iudei hoc tempore religiosi, sed superstitioni dicendi sunt: & hæretici, qui aquam pro vino vel semen humanum, aut sanguinem infantum in Eucharistia offerebant, superstitioni erant, etsi vero Deo hæc offerebant. Itaque superstitione vtrumque complectitur, cultum falorum deorum, & excessum in cultu veri Dei, ut rectè docet D. Thomas art. 1. & D. August. lib. 3. de doct. Christiana cap. 18. & 20. Excessum dico, non quod Deus vero cultu nimium coli possit, vel maiore quam dignus sit; (omnis enim cultus, quem creatura ei exhibere potest, infinitè eius dignitate minor est) sed quia assumuntur alia quam debent, quæ ad illum honorandum non sunt idonea. itaque est excessus non respectu dignitatis diuinæ; sicut cum Comes vel Marchio afficitur honore regio; sed respectu eorum, quibus coli debet.

Estigitur generatim *superstitio falsa religio*, id est, vitiosus cultus veri vel falsi numinis. Si quis excedat in vero cultu nimium continuando, v. g. orando ita diu & continenter ut se lædat, vel necessarium officium prætermittat, non est superstitio; quia cultus iste secundum se bonus est: sed solum vitiat per circumstantiam extrinsecam, quæ in omni opere cauenda.

Hinc patet, duas esse ipsius species, in quas immediate diuiditur, scilicet superstitionem cultus indebiti, seu incongrui, & superstitionem ratione rei cultæ. illa est cultus peruersi veri Numinis; hæc est cultus falsi. Dupliciter enim in cultu excedi potest; vel enim assumitur id, quod non congruit, vel exhibetur ei, cui non congruit. Prior modus propriè dici potest *ἰδωλοθρησκεία*, quasi dicas, *religio voluntaria*, id est, mera voluntate, non iusta ratione assumptæ. (quo nomine vitur Apostolus ad Colossenses 2.) quamuis hoc nomen etiam possit generaliter accipi, ut simul cultum falorum deorum comprehendat; quia hic quoque voluntate humana, non recta ratione constat; quomodo videtur illud Apostolus accipere, ut plerique interpretantur. Alter modus propriè dicitur *δαιμόδωξία*, quasi dicas, *dæmonium timor & reuerentia*: nam omnis cultus idolorum ferè est cultus dæmonum. hoc nomine Festus appellabat religionem Iudaicam, Act. 25. v. 19. & Paulus Act. 17. superstitionem Atheniensium.

Rursus *superstitio cultus incongrui* diuiditur in superstitionem cultus falsi, & superstitionem cultus superflui.

Cultus falsus dicitur vel ratione falsæ significationis; ut si quis Deum colere vellet cærimoniis Iudaicis, quæ significant Christum venturum: vel quia imitatur & simulat verum cultum, cum

non sit; ut si quis falsis miraculis vel testimoniis doctrinam fidei confirmare vellet, vel falsas reliquias proponeret. Item si quis mutaret formam vel materiam Sacramentorum, præsertim Eucharistia, animo colendi Deum. Sic hæretici huius temporis superstitionem falsi cultus admittunt in sua cæna: profitentur enim se imitari Christum, & eius institutum sequi, cum suas inuentiones suaque somnia pertinaciter lætentur.

Hæc superstitio ex genere suo est peccatum mortale, quia ex infidelitate, vel crassa ignorantia rerum fidei proficiscitur, & continet falsam significationem contra doctrinam fidei, vel certè notabilem irreuerentiam in Deum. Vide Nauarum in Enchiridio cap. 11. n. 27. Fumum v. Superstitio, n. 2. Caiet. in Summa v. Superstitio; & 2. 2. q. 93. art. 2. Fieri tamen potest ut non sit mortiferum, ut si ex ignorantia excusabili proveniat. Sic multi Æthiopes excusari possunt, qui circumciduntur, putantes se per hoc Christum imitari, quia sic instituuntur à suis Episcopis & sacerdotibus, nec vquam contrarium audiuerunt.

Superstitio cultus superflui est, cum præter Ecclesiæ morem ponitur religio in quibusdam circumstantiis vel rebus; in quibus non est ponenda; ut in numero, colore, situ, v. g. ut tot sint candelæ, non plures; tot orationes dicantur, non plures; ut cera potius sit alba, quam flaua, &c. Denique ad hanc speciem pertinere videtur, cum quis in Horis dicendis & Sacro faciendo, relictis rubricis & directorio Ecclesiæ, alias cærimoniis pro sua deuotione adhibet, ut docet Caietanus v. Superstitio, Toletus lib. 4. c. 14. Nauarum c. 11. num. 23. Hæc tamen ordinariè non videntur esse plusquam venialia, ut iidem Doctores notant: quia ex bona intentione fiunt; nec videtur in his committi grauis irreuerentia, cum diuino cultui non repugnent. posset tamen esse tanta in cærimoniis Missæ peruersio, ut à mortali culpa non esset excusanda.

Superstitio ratione rei cultæ diuiditur in tres species, iuxta D. Thomam, *idololatriam, diuinationem, & obseruantiam superstitiosam*. vel enim colitur diabolus, ut honoretur tamquam numen, & hæc est idololatria: vel ut aliquid occultum reuelet, & sic est diuinatio: vel ut iuuet & dirigat in operando, & sic est superstitio vanarum obseruationum.

Vbi aduerte, magiam debere referri ad superstitionem vanarum obseruationum, si omnes superstitiones his tribus speciebus complecti velimus: propriè tamen loquendo distinguitur à vanis obseruationibus, tamquam aliquid deterius. Itaque si hoc nomen vanarum obseruationum strictè sumamus, erunt quatuor species superstitionum ratione rei cultæ; & magia quartum locum obtinebit.

DUBITATIO II.

Quid sit idololatria, & quantum peccatum.

D. Thom. qu. 94. art. 1. 2. 3.

Notandum est Primò, *Idololatriæ* nomine significari omnem cultum falorum deorum, ut dæmonum, solis, lunæ, siderum, hominum mortuorum, & similia. etsi enim hæc propriè

Superstitio potest esse in cultu veri Dei.

Excessus in cultu.

Quid superstitio.

Dua eius species, superstitio cultus incongrui, & superstitio ratione rei cultæ.

Superstitio cultus incongrui. Cultus falsus.

4 Quale peccatum cultus falsus.

5 Superflui.

Est peccatum veniale.

6 Superstitio ratione rei cultæ.

Magia.

7 Idololatria.

priè non sint *idola*; tamen à gentibus plerumque non nisi in idolis colebantur. Itaque omnis cultus, quo creatura instar Dei colitur, *idololatria* dicitur; quia plerumque in idolo & per idolum exercebatur.

Idolum.

Est autem *idolum* imago vana & instabilis, vel rei quæ non est; vnde Eustachius ait, Homerum pro eodem accepisse *εἰδωλον, σκιάν, & ὄνειρον*, id est, idolum, vmbra, & somnium: imò apud Homerum *εἰδωλον* esse quiddam vmbra imbecillius, quia est vmbra rei quæ non est; vt eius, qui videtur in somnio, vel hominis defuncti. sic *εἰδωλα χειρότων*, apud Homerum sunt defunctorum vmbra. Vnde meritò imagines falforù deorum vocantur *εἰδωλα*, quia sunt similitudines numinum quæ non sunt. Imagines autem Sanctorum & Christi Domini, idola dici non possunt, quia sunt imagines rerum verarum, instituta ad representandum id quod illis verè inest. Sicut nec imago Regis idolum dici potest, quia representat id quod est.

8
Idololatria dupliciter accipitur.
1. *Metaphoricè.*

Notandum Secundò, Nomen *idololatriæ* dupliciter accipi. Primò, Speciatim & propriè pro cultu, quo creatura colitur loco Dei. Secundò, Generatim & metaphoricè, pro omni peccato, quo quis mortiferè inhæret creaturæ. Sic Apostolus ad Ephes. 5. *avaritiam* vocat *idololatriam*. & ad Philipp. 3. *Quorum Deus venter est*. Et Hieronymus in cap. 2. Amos, explicans illud, Super tribus sceleribus Iudæ: *Avarus aurum, gulosus ventrem, libidinosus penem & Beelphegor colit. lasciva mulier, que cum sit in deliciis, mortua est, adorat venereas voluptates*. Ratio est, quia id propter quod homo recedit à Deo vt ei adhæreat, censetur pluris facere quàm Deum; ac proinde illud habere loco Dei; & ita est illi instar idoli.

2. *Propriè.*

Verùm hoc loco accipimus *idololatriam* propriè; quo modo nihil est aliud quàm cultus, quo quis aliquid creatum colit loco Dei, seu eo cultu qui soli Deo congruit. Hoc autem fit non tantùm sacrificio, quod per se soli Deo debetur; sed etiam quotiè alio signo honoris, quo illi excellentiam aliquam Deo propriam tribuere, vel te illi tamquam deo vel deæ submittere intendis. vt si aperias caput ad statuam Mineruæ, tamquam numini belli & sapientiæ; si hymno celebres, si per illam iures, si aliquid illi voueas.

9

Vbi aduerte, Sicut in cultu religionis concurrunt tres vel quatuor actus; ita in idololatria. Primò, Opinio diuinitatis vel perfectionis Deo propriæ. Secundò, Affectus reuerentiæ, quo quis vult se illi tamquam numini submittere. Tertio, Externum signum, quo interior existimatio & submissio significetur, quod signum quale sit, non refert. nam omnia externa signa honoris præter sacrificium, communia sunt Deo & creaturis: sed ex intentione vrentis determinantur ad excellentiam diuinam vel creatam significandam, vt supra cap. 36. dub. 3. dictum est.

10
Gravitas huius peccati.

Hinc patet, peccatum idololatriæ genere suo gravissimum esse; quia honorem diuinum & diuinitatem ipsam, quantum in se est, transfert ad creaturam: sicut gravissimum in Repub. censetur crimen, si quis alium quàm legitimum Principem pro Rege agnoscat & habeat, eique honorem regium deferat. Est itaque crimen læsæ maiestatis diuinæ, sicut illud humana.

Obiectio.
An odium sit grauius.

Dices, Odium Dei & blasphemia ex odio, est maius peccatù: ergo idololatria nõ est maximum.

Resp. Essè maximum inter ea quæ opponuntur cultui diuino & religioni. Deinde ex genere suo est maximum: quia si fiat ex perfecta notitia & libertate, includit odium & blasphemiam, vt docet D. Tho. ar. 3. vt si quis noscens verum Deum, vellet alium facere Deum, eique honorem diuinum tribuere, non posset id facere nisi quodammodò odisset verum Deum, & insinualet non esse Deum; quod est summa blasphemia.

Dico quodammodo, quia hoc peccatum, etiamsi fiat cum plena scientia, non necessariò includit odium directù Dei: sicut qui alium Regem agnoscit, non est necesse vt legitimum directè oderit; quia non vult hoc vt ei malè sit, sed vt alteri bonè, & vt se præster ab illius potentia securum. Indirectum tamen odium includit, quia ex intentione malum infert, priuando Deum, quantum in se est, suo honore singulari. Si quis tamen formali odio directè in Deum feratur, optando illum non esse, vel esse miserum, &c. hoc peccatum est grauius idololatriæ: quia grauius est, diuinitatem è medio absolutè tollere, quàm illam alteri tribuere. vnde grauius peccatù est *ἀδεία*, quàm *πλουθεία*. item grauius est, velle alicui malù vt ei malè sit, quàm illud idem velle vt alteri bonè sit. Quòd si fiat ex odio directò, tunc erit absolutè maximū peccatorum.

Odium directum Dei est grauius.

Sed etsi idololatria ex genere suo fit tantum peccatum; tamen ratione dispositionis subiecti, potest in plerisque idololatriis esse minus peccatum, quàm sit hæresis in Christianis: quia illa potius ex ignorantia, quàm ex malo affectu erga Deum verum, aut veram religionem procedit; hæresis verò non ex ignorantia, sed ex malo affectu & contemptu veræ religionis & Ecclesiæ Dei. vide D. Augustinum lib. 21. de ciuit. cap. 25. & Chrysost. homil. 50. ad populum. Simili modo fieri potest, vt idololatria exterior sit maius peccatum, quàm ea quæ ex interna infidelitate procedit: vt si fidelis committat idololatriam ex metu, vel vt placeat Principi. etsi enim interius non agnoscat idolum pro Deo, nec affectum reuerentiæ illi deferat, sicut infidelis; tamen externo actu tribuit illi diuinitatem, vel saltem simulat se tribuere, cum sciat ei non competere, quod in maiorem iniuriam Dei & scandalum aliorum cedit.

Idololatria exterior.

Ob eandem causam homicidium, adulterium, periurium, in Christianis potest esse maius peccatum quàm idololatria fit in ethnico; quia ignorantia valdè diminuit culpam. vnde Dominus Luca 12. *Seruus qui cognouit voluntatem domini, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis. qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.*

Aduerte tamen, non esse verum, quod hic ar. 11 docet Caiet. fidelem, qui solo actu externo committit idololatriam, esse excommunicatum: quia nusquam in Iure extat talis excommunicatio, de quo vide Siluestrum v. Hæresis 3. q. 6. & Nauarr. cap. 11. nu. 27. Excommunicantur quidem hæretici, & apostata; sed hic hæreticus dici non potest, cum hoc vitium in pertinaci assensu mentis consistat: nec etiam propriè apostata, quia reuera fidem Christi non deserit, sed solum externam professionem: quamuis ex actu externo præsumatur in foro externo fidem deserere, & consequenter in excommunicationem incurtere, præsertim quando metu graui non compulsus id committit.

DVBITATIO III.

Quæ fuerit origo idololatriæ, quis progressus.

D. Thomas artic. 4.

12
Origo idololatriæ.

primus
idololatriæ
modus, in
cultu mor-
suorum.

Respondeo, Prima origo idololatriæ fuit desiderium præsentis mortuorum: nempe quatuam erigens, in qua veluti præsentem retineret & cerneret. Huic accedebat tyrannus, per quam iubebat eum à domesticis coli, vt non mortuus, sed in deos relatus videretur. Colligitur hoc Sapiencia 14. vbi sic dicitur: *Initium fornicationis, exquisitio idolorum, & adinuentio illorum corruptio vitæ est. neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum. Superuacuis enim hominum hæc adinuenit in orbe terrarum, & ideo breuis illorum finis est in ætate. Acerbo enim lactu dolens pater, cito sibi rapti filij fecit imaginem: & illum, qui tunc homo mortuus fuerat, nunc tamquam deum colere cepit; & cõstituit inter seruos suos sacra & sacrificia. Deinde in teruente tempore, conualecente iniqua consuetudine, hic error tamquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur signa, &c. Nec obstat quod quidam dicunt, primum, qui erexit idolum, fuisse Ninum, qui illud statuerit parenti suo Belo, vt pro deo coleretur: ita Commentarius, qui tribuitur Ambrosio in c. 1. Epist. ad Romanos. Eusebius in Chron. Isidorus lib. 8. Etymol. c. 11. quia iste fuit fortè primus qui publicè erexit, constructo templo, & potestate regia populos ad illius cultum compulit. cum hoc tamen stat, vt prius parens priuatim filio idoli & cultum constituerit, vt Sapiens refert. Imò si quis benè aduertat, veramque originem insinuat, cum ait: *Hæc sunt vitæ humanae deceptio, quoniam aut affectui aut Regibus deseruientes homines, incommunicabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt. affectui enim seruierunt, quando desiderio proli mortuæ statuam erexerunt, & colere cœperunt: Regibus verò, quando statuas vel illorum, vel ab illis erectas coluerunt.**

Ad hanc idololatriam pertinet genus theologiæ, quod fabulosum vocabat Varro, vt refert D. August. li. 6. de Ciuit. c. 5. & à Poëtis tractatur, sic cœpit coli Iupiter, Mars, Mercurius, & similes; quibus Poëtæ tribuunt adulteria, stupra, præposteram libidinem, fraudes, bella, & alia crimina grauissima: magno sanè diaboli artificio; vt homines dum similia faciunt, putent se deos imitari. Deinde hæc consuetudo sensim serpsit imitatione per genus humanum, accedente oblectatione, quæ capitur tum ex pulchritudine & artificio statuarum; tum quòd per eas, absentes nobis quasi præsentis sistamus, vt ibidem Sapiens ait: accedente etiam fraude diaboli, qui se statuis immiscebat, eisque motum, vocem, & quasi vitam dabat, ac responsa per eas edebat.

13
Secundus
in cultu
statuarum.

Hinc orus est secundus idololatriæ modus, quo ipsæ statuæ per se, tamquam numine plena & animatæ coli cœperunt: & quia diabolus statuis illis, mox vt dicatæ erant, se insinuabat, putabant ethnici se posse deos facere, quam potestatem miratur & extollit Mercurius Trismegistus, vt refert D. Aug. lib. 8. de ciuit. cap. 23. Ad hunc modum pertinet theologia ciuili, iuxta Varronem, vt docet idem Augustinus lib. 6. cap. 5.

Postea capti pulchritudine & admiranda virtute corporum caelestium & elementorum, nec considerantes vnde eam haberent, etiam his cultum diuinum cœperunt exhibere, & eorum imagines dedicare. vnde Sap. 13. *Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei: & de his que videntur bona, non poterunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes agnouerunt quis esset artifex: sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aërem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem & lunam, reitores orbis terrarum deos putauerunt. Quorum si specie delectati, deos putauerunt: sciant quanto us dominator eorum speciosior est. Et hic est tertius idololatriæ modus, ad quem pertinet theologiæ genus physicum, iuxta Varronem supra: quem non parum confirmant Philosophi, præsertim Pythagorici & Platonici, qui putabant mundum esse animatum, singularique eius partes habere animam, quam volebant esse numen quoddam & quamdam diuinitatem: quam sententiam etiam docuit Varro, teste Aug. l. 7. de ciuit. cap. 6.*

Præterea crescente praua consuetudine, contig; hæc idolomania inualuit, vt si aliquid esset quòd aliquam vtilitatem vel noxam adferret hominibus, mox pro deo coleretur, vt commoda sui generis conferret, incommoda auerteret. Sic bouem, ouem, capram, canem, serpentem, crocodilum, murem Ægyptium, quem ichneumonem vocant, imò febrim, & nosse coluerunt. proueniebat id ex falsa imaginatione, quòd putarent omnibus huiusmodi rebus vim aliquam inuisibilem præfidere; & connexam esse, à qua regerentur; quam proinde precibus & sacrificiis conciliandam & placandam censebant.

Denique omnibus ferè rebus & operibus, quæ ad vsum humanum pertinent, deos vel deas diuersas præficiant vt melius succederent, vt ostendit D. Aug. lib. 4. cap. 8. de ciuit. & lib. 6. c. 9. & lib. 7. cap. 23. Cum enim persuasum haberent, ad negotia huius vitæ, vt rectè cedant, & aduersitates vitentur, occulta quadam directione alicuius numinis, & inuisibilis cuiusdam virtutis opus esse (hæc enim apprehensio naturaliter omnibus est infita) hoc numen cum nescirent esse simplex & vnicum, in partes innumeras pro diuersitate negotiorum vel operum secure, & singulis negotiis singula numina præposuere, v.g. aliud rei bellicæ; aliud mercaturæ; aliud agriculturæ; aliud venationis; aliud nuptiis, &c. Rursum sicut negotia alia sunt aliis præstantiora, magisque vniuersalia & latius patentia; ita etiam numina statuerunt alia aliis maiora & præstantiora, singula tamen in suo ordine, & ad proprium negotium putarunt esse suprema, & ab aliis independentia. Et quia spiritalia apprehendere non poterant, posuerunt hæc numina seu virtutes inuisibiles, vel in hominibus mortuis, quos putabant ob aliquam industriam vel beneficium mortalibus collatum ad hoc eleuatos, vt tali vel tali numine pleni essent, eoque veluti animati; vel in statuis, quibus putabant numen certo modo connecti postquam in deos erectæ & dedicatæ essent; vel in partibus mundi, v.g. sole, luna, stellis, mari, fontibus, fluminibus, quas putabant huiusmodi virtute quasi animari, aut assidue possideri; vel in animalibus aut arboribus, quibus etiam numen sibi accommodatum præesse vel adesse putabant.

Ex dictis patet, primam idololatriam fuisse cul-

H h h tum

3. In cultu
partium
mundi.

14
In cultu
cuiusvis
rei vtilis
vel noxiæ.

tum hominum mortuorum; qualis est cultus Iouis, Saturni, Martis, & similibus. secundam, ipsarum statuarum, & dæmonum in statu. tertiam, elementorum & partium mundi, ut solis, lunæ, siderum, quartam, aliarum rerum generi humano commodarum, vel noxiarum.

¹⁵ Omnes dij gentium dæmonia.
Petes, Quomodo ergo Psal. 95. dicitur, *Omnes dij gentium dæmonia?*

Respondeo, Quia quidquid gentes colebant, per idola & in idolis colebant: hæc autem dæmonis plena erant; quæ statuas ipsas veluti animabant: & ita dæmones in ipsis colebantur. Intendebant enim gentes honorem deferre numini, quod in statu se manifestabat; quod ipsi quidem putabant esse numen solis, lunæ, Iouis, Veneris, aut alterius rei: tamen reuera erat diabolus, qui illarum rerum & personarum nomina assumebat, ut ipse sub illis coleretur: de quo vide Lactantium lib. 2. diuinarum instit. cap. 16. & Euseb. de præparat. euangel. lib. 4. cap. 6. Hinc Apostolus 1. ad Corinth. 10. *Scimus quia nihil est idolum in mundo;* (id est, nulla est diuinitas in mundo, quæ per idolum repræsentetur) *sed quæ immolant gentes, dæmonis immolant;* (nimirum qui in statu se exhibent) *& non Deo: nolo vos socios fieri dæmoniorum.* Vide D. Augustinum lib. 8. de ciuit. cap. 24. vbi hanc responsionem infinnat.

Auerte tamen, pro *dæmonia* in Hebræo esse *Eliim*, quæ vox est à 70. rectè vertatur *dæmonia*; tamen etiam significat *res vanas*, & consequenter idola, quia nihil his vanius aut imbecillius: & ita sensus est, *omnes dij gentium vani*; cui bene respondet altera pars versiculi per antithesim, *Dominus autem celos fecit.* q. d. omnes dij gentium nullius virtutis, sed noster Deus est omnipotens, &c.

¹⁶ Platonicæ etiam summum Deum colebant.
Nec obstat, quòd Platonicæ & alij Philosophi etiam coluerint Angelos, quos appellabant minores deos, & præterea summum Deum, deorum minorum patrem & conditorem; idque absque statu: quia Propheta loquebatur de diis populorum qui publicè colebantur, non autem de diis aliquorum Philosophorum, quos ipsi colebant priuatim: quamuis etiam dum hos se colere existimabant, diabolus, qui se fingebat esse de numero illorum, coluerint. Ita etiam diabolus est auctor hominibus colendæ creaturæ loco Dei, ut hunc honorem aliqua arte ad se transferat, sibi que impendi, etsi sub alieno nomine, curet; ut tradit D. Augustinus tum alibi, tum l. 8. de ciuit. cap. 24.

DVBITATIO IV.

Vtrum idololatria sit tantummodò in cultu, quo creatura instar Dei colitur.

¹⁷ Sententia hæreticorum.
Quidam hæretici docent, nõ solum tunc propriè idololatriam committi, quando creatura colitur loco Dei, sed etiam quando Deus verus colitur aliquo cultu quem ipse non mandauit. vnde concludunt, Catholicos idololatriam committere quando colunt Deum vel Sanctos per imagines; quia Deus hoc non mandauit. Ita docet Herbrandus Lutheranus, ut refert noster Gregorius à Valentia, 2. 2. disput. 6. q. 11. puncto 1. quem ibi fusè refutat. Idem autè docuit Caluinus lib. 1. Instit. c. 11. n. 8. & 9. vbi id etiam ex eo confirmat,

quòd Iudæi adorantes vitulum aureum in deserto, non intenderint cultum deferre illi imagini, quam scirent nullam vim habere; (neque enim tam citò potuissent obliuisci eorum quæ Deus fecerat in Agypto & mari rubro) sed Deo vero per ipsam: iudicari tamen idololatriam, quòd id fecissent per imaginem, quod Deus ipsis non mandauerat. Idem censet de paganis, quorum idololatriam vult in eo consistere, quòd Deum verum voluerint sibi præsentem habere per imagines, & in illis eum coluerint. Sed hæc sententia non solum est heretica, sed etiam absurda & apertè falsa. ¹⁸ Est absurdum.

Primò, Quia nomen *idololatria* in Scriptura sacra, & apud Scriptores ecclesiasticos numquam accipitur nisi pro cultu quo creatura colitur loco Dei, vel pro affectu, quo quis adhæret creaturæ tanquam Deo, seu huiusmodi: adeò ut etiam quando metaphoricè capitur, (ut cum auaritia vocatur idololatria) respiciat creaturam quodammodò tanquam Deum.

Secundò, Apertè falsum est, Iudæos & paganos in idolis coluisse verum Deum: nam de genibus dicitur ad Roman. 1. *Seruierunt creaturæ potius quam creatori.* 1. ad Cor. 10. *Quæ gentes immolant, dæmonis immolant, & non Deo;* & alia innumera. De Iudæis, Deuter. 32. *Immolauerunt dæmonis & non Deo, diis quos ignorabant: noui recentisque venerunt, quos non coluerunt patres eorum. Deum qui se genuit, dereliquisti, & obliuisti es Domini creatoris tui.* quid dici potest clariùs contra illud figmentum Caluini? Idem habetur Psal. 105. Denique sexcentis locis reprehenduntur quòd Deum reliquerint, & deos, qui nihil possunt, nihil norunt, nihil sentiunt, adorent.

Tertiò, Si volebant fingere similitudinem veri Dei, ut per eam ipsius recordarentur, & cultum ad ipsam dirigerent, cur potius stuxerunt formam vituli, quàm alterius rei, cum Deus numquam sub hac forma illis apparuerit? Itaque hoc euidens signum est, voluisse illos colere primum deum Aegyptiorum Apim, qui forma bouis pingebatur: idque faciebant, quia putabant illius ope se eductos, ut apertè Scriptura infinnat; & fortè eo sine faciebant, ut illius auxilio in Aegyptum redire possent.

Quartò, Iudæi habebant Deum verum præsentem per signa externa multò expressiora, scilicet per columnam ignis nocte & per nubem interdiu, quæ diuino nutu mouebantur & stabantur: non ergo credibile est, eos fecisse similitudinem vituli, ut præsentem haberent Deum verum, sed deum Aegyptium.

Quintò, Ridiculum est, dicere, idèò aliquem cultum esse malum vel idololatriam, quia non est à Deo mandatus: multa enim sunt bona in omni genere virtutum, quæ non sunt mandata; ut in abstinentia; in eleemolyna, in oratione, in gratiarum actione, in laude, voto, &c. Nec vniquam aliquis sapiens obsequium sibi delatum iniuria loco habuit, aut repudiauit, eo solo nomine, quòd illud non mandasset. quæ enim esset ista exotica barbaries, nullum officium admittere, nisi sub præna mortis præceptum? Imò subditus aut seruus, qui nullum obsequium aut cultum vult deferre suo Principi vel domino, nisi præcepto compellus, hoc ipso parum obsequiosus, & parum amans honoris sui Principis, & parum illi addictus aut vilis censetur. Vnde meritò Dominus ¹⁹ Lucæ

Lucæ 17. *Cum feceritis omnia que præcepta sunt vobis, dicite, Servi inuites sumus, quod debuimus facere, fecimus.*

Dicent fortè, non ideo malum esse quia Dominus non mandauit, sed quia vetit omnem cultum, quem non mandauit: nam Deuter. 12. v. ult. dicitur: *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino, nec addas quidquam, nec minuas.* Hoc est antiquum eorum fundamentum, per quod, opus omne non præceptum volunt esse malum, si fiat cum opinione cultus, id est, animo placendi Deo.

Sed millies à Catholicis responsum est, ibi non excludi nisi ea que diuinis præceptis aduersantur, vt sunt carimonie gentilium, de quibus agitur ibidem; vt patet duobus versiculis immediate præcedentibus: testimonia enim Scripturarum intelligenda sunt iuxta subiectam materiam. vnde ea que sunt consentanea, vel iuuant ad præcepta diuina, non excluduntur. Confirmatur, quia non obstante hoc præcepto, Iudæi instituerunt aliquot dies festos, quos Deus non præceperat, vt patet Esther 9. Iudith 15. & 2. Machab. 10. & Apostolus 1. ad Cor. 7. commendat abstinentiam coniugij tamquam Deo gratissimam; quam tamen ait non esse à Deo præceptam.

Sextò, Etiam si nullus cultus esset licitus præter eum quem Deus præcepit, non tamen ideo esset idololatria, sicut qui non colit Principem debita carimonia, non eo ipso agnoscat alterum pro Principe, aut desert alteri honorem Principi debitum.

Confirmatur Primò, Quia alioquin Iudæi modò dum circumciduntur, lauantur, seruant Sabbathum, edunt agnum, & alias carimonias obeunt, vt legem seruent & Deo placeant, dicerentur propriè committere idololatriam, quod est contra communem hominum sensum. Secundò, Is, qui orat negligenter & animo vagabundo, esset idololatra: ille enim cultus non solum est à Deo non præceptus, sed etiam vetitus. Tertio, Ministri Lutherani & Caluinistæ obeunt ministerium noui euangelij, committerent idololatriam; (vt rectè colligit Valentia) quia Deus nusquam hunc cultum eis præcepit. quamuis fortè multò deterius in hoc peccent, quam si idololatriæ priuatim operam darent: tunc enim se solos perderent; nunc verò & infinitos secum in barathrum præcipitant, & totam Christi religionem ac doctrinam euertunt.

Argumenta illorum nullius sunt momenti, & solum egent inspectione locorum Scripturæ vnde desumpta: ex illis enim clarè liquet, ibidem agi non de cultu veri Dei, sed idolorum. Vide Valentiam supra.

Dices, Gentiles & Iudæi, quando adorabant idolum aliquod, putabant illud esse verum Deum: ergo ex intentione ipsorum cultus ille tendebat in verum Deum. Sicut si diabolus in persona Christi loqueretur per imaginem crucifixi, & tu putans esse Christum, adorares ipsum, honor iste tenderet in Christum. Confirmatur, Propter quod vnumquodque, & illud magis: sed ipsi colebant idola propter diuinitatem; ergo magis colebant diuinitatem.

Respondeo, negando primam consequentiam: inde enim solum sequitur, eos cultum suum direxisse in id quod stolidè putabant esse verum Deum, non autem in verum Deum. Sicut si quis agnoscat

& honoret pro Rege aliquem Regis hostem, sibi absque ratione periuadens illum esse verum Regem; non potest dici honorare verum Regem. Perinde enim faciunt idololatriæ, ac si quispiam, non facta prius diligenti inquisitione quis & qualis sit Rex, deligeret aliquem ex plebe in Regem; ob aliquod commodum ab ipso perceptum, eique honorem deferret: qui sanè non conseretur velle honorare eum qui verè est Rex, sed alium, cui nefariè hanc dignitatè tribuit.

Ad probationem: Est dispar ratio. idololatria enim dirigit cultum externum, & internam submissionem ad personam vel rem creatam, cui diuinitatem absque ratione attribuit; iste verò ad personam increatam, nempe ad Christum; non enim intendit se submittere diabolo, nec illi putat inesse diuinitatem, sed Christo. In eo tantum fallitur, quòd diabolus apparentem in persona Christi patet esse Christum; & sic tribuit illi diuinitatem sub ratione formali personæ Christi: qui error non est iuris, sed facti: potest tamen hic etiam esse graue peccatum; si enim facilè possis aduertere non esse Christum, vel meritò dubites, & non adhibita inquisitione vel debita cautione, adores tamquam Christum, committes idololatriam, saltem interpretatiuè & æstimatione morali; ac proinde peccatum mortale: etsi enim formaliter & expressè non intendas colere diabolum, sed Christum: tamen ita agis ac si intenderes aut certè parum curares vtri è duobus cultum deferas. Si verò non possis id facilè aduertere, ita vt ignorantia vel inconsideratio non censeatur crassa, sed leuis tantum; non erit quidem peccatum mortale; quia non erit absolute voluntarium: à veniali tamen excusari non poterit, quia erit voluntarium imperfectè, scilicet ratione illius negligentie in considerando, quòd si nulla negligentia interueniat, erit formaliter actus latriæ, & materialiter tantum idololatria; quia quòd tendat in creaturam, nullo modo est volitum. Ad confirmationem: etsi Gentes id, quod colebant, intendissent colere propter veram diuinitatem, & ipsa diuinitas fuisset ratio formalis obiectiua; tamen in eo peccassent, quòd hanc tribuerent rei creatæ, & colerent creaturam tamquam terminum integrum, & obiectum quod adorationis. Vt si quis haberet veram apprehensionem diuinitatis, & putaret eam conuenire alicui homini, vel alteri creaturæ, sicut inerat Christo, vel alio modo peculiari. Qua ratione Montanistæ, qui putabant Montanum esse Paracletum, non poterant scelus idololatriæ effugere, si consentaneum suæ opinioni cultum ei deferrebant. Similiter qui Simonem Magum credebant esse virtutem illam magnam, quæ condidit Angelos, quam se esse iactabat. Idem dico, si Christus non esset verè in Eucharistia: nam adoraretur id quod ibi later, ob veram diuinitatem quam non haberet, & ita latria tribueretur creaturæ, quod nihil est aliud quàm vera idololatria. Vnde ipse Ecclesiam suam perniciosissimè decepisset, dicendo, *Hoc est corpus meum.* nam his verbis necessariò impulsisset eam in idololatriam. Deinde, tantum scandalum Ecclesiæ per talia verba datum debuisset tandem aliquando tollere, & suam mentem clarè explicare, vt Ecclesia errare in re tanta desineret. sed id non fecit, quin potius infinitis modis eam in hac sententia & adoratione confirmauit. Quare tam absurdum & blasphemum est, di-

20
Fundamentum
hereticorum.

Aliquem
cultum non
præceptum
esset licitum.

Obiectio.
An intendant colere
verum
Deum.

Respondeo.

cere Christum in Eucharistia verè non esse, quàm dicere Ecclesiam suam perniciosissimè decepsisse, & fraudulenter fecisse idololatricam. Hoc obiter dixerim ob pestes huius æui. ex quibus patet quomodo possit idololatria esse, cùm creatura colitur ob veram diuinitatem, si hæc illi verè non competit. Sed reuera Ethnicis non colebant res creatas propter veram diuinitatem, sed propter tenuem diuinitatis speciem & umbram, quam putabant esse veram diuinitatem, nescientes quid sit vera diuinitas, & cui tribuenda: & ita non sequitur, illos coluisse veram diuinitatem. Potest tamen dici, veram diuinitatem ab eis cultam remotè, nimirum quatenus conceptus illius confusus mouet hominem ad cultum deorum; sicut conceptus confusus felicitatis mouet ad appetitionem tam falsæ quàm veræ felicitatis; & conceptus confusus boni, ad appetitionem boni, tam delectabilis quàm honesti.

D V B I T A T I O V.

Quid sit diuinitas, & quam eius species.

22 **D**iuinitas proprie tantum est futurorum, quæ ex causis indeterminatis proneniunt, quorum prænotio est solius Dei. vnde dicitur diuinitas, quasi actio diuina & propria diuinitati. Græci *μαρτείας* vocant *σημεία & μαντιάς*, à furore, vt ait Cicero libro 1. de diuinatione. fit autem vel reuelatione diuina, & sic vocatur *prophetia*; vel ope dæmonis, & sic proprie dicitur *diuinitas*, estque species superstitionis. Hoc modo passim accipitur in Scripturis; vbi soli illi vocantur diuini, qui ope dæmonis diuinant, vt notat Hieronymus in cap. 3. Michæ. Hoc modo accepta *diuinitas* nihil est aliud, quàm illicita vsurpatio notitiæ vel prædictionis futurorum contingentium. Sumitur tamen passim latius, vt extendat se etiam ad aliorum occultorum, quæ humano modo cognoscere non potest, illicitum studium & patefactionem: nam *diuini* vocantur, qui occultum futurum indicant, qui res perditas ostendunt, qui causas occultas mortis vel morbi animalium aperiant, &c.

23 **I**taque *diuinitas* est, quando quis ope vel disciplina dæmonis, de aliquo occulto, quod humano modo cognoscere non potest, inquirat.

Vbi aduerte, etiam si dæmones non possint certo cognoscere futura quæ à libero arbitrio alterius pendent, vt docet D. August. lib. de Diuinit. dæmonum cap. 5. & 6. & lib. 2. de Genes. ad litteram cap. 17. tamen possunt longè plura de rebus futuris alijsque occultis nosse quàm homines, idque quinque modis.

Primò, Quia cognoscunt exactè omnes causas naturales & vim earum; vt solis, lunæ, siderum, elementorum, plantarum, animalium, &c. vnde facile colligere possunt qui effectus ex iis secuturi sint, vel abiolutè, vel si certo modo applicentur. Sic facile possunt prædicere ventos, tempestates, naufragia, mortes.

Secundò, Quia sciunt quid ipsi & alij dæmones malorum locij, Deo permittente facturi sint. sic poterant prædicere euerisionem familiae Iob, & ipsius calamitates.

Tertiò, Quia summam habent experientiam,

millies enim obseruarunt quid ex quo sequi in causis liberis soleat; quibus rebus voluntas humana huc vel illuc impelli: vnde sæpè fit vt de futuris liberis verè coniectent.

Quartò, Quia vident in longinquis locis causas iam positas, vel effectus inchoatos, & possunt celeritate naturæ illos præuertere, & alibi prænuntiare. sic prædicere solent incrementa Nili in Ægypto, vifa copia aquarum in Æthiopia, vt refert Athanasius in Vita B. Antonij.

Quintò, Possunt interdum aliquid de rebus futuris cognoscere ab Angelis, Deo permitte, vel ex Scripturis, quas meliùs intelligunt quàm homines.

Potèrò diuinitas fit bifariam. Primò, Per expressam dæmonis inuocationem, vt cùm diuinator intendit, & eo fine aliquid agit, vt ipse se immisceat. Secundò, Sine expressa inuocatione, interueniente tamen quadam tacita: & hoc rursus dupliciter; vel enim fit per solam inspectionem dispositionis aliquarum rerum; vt motus, situs, figura, vocis, lineamentorum: vel per considerationem eius quod ex aliqua actione humana ad hoc directa provenit; vt cùm consideratur quæ figura in plumbo liquefacto aquæ iniecto resulter, aut quid in sortibus obueniat.

Itaque generatim sunt tres species diuinationis. Ad primam pertinet *necromantia*: ad secundam *augurium*: ad tertiam *sortilegium*; singulæ autem harum rursus habent multas species & modos.

Prima enim species, in qua diabolus expressè inuocatur, completitur multis modis, prout diabolus variis modis consultitur; aut consultus variis modis respondet. Primò, Consuli potest per sacrificia animalium; & tunc respondere solet per signa quadam apparentia in extis animalium: hoc genus vocatur *haruspicium*. Secundò, Per preces in idolis; & tunc respondere solet per idola; & vocatur *oraculum*. Tertio, In suis prophetis, quos ipse possidet, qui vocantur *pythonici* & *pythoniæ* & *Ἰδαίηδες*, & tunc respondere conueiunt per umbilicum, vel per partes pudendas; (dignum sanè os tali numine) vt docet Origenes libro 7. contra Celsum in principio. Quartò, Inuocari solet certo modo, vel loco, vel cum certa vnctione, aliisque carimoniis, cubando, vt respondeat per somnia: & tunc facit hominem somnare ea quæ vult ipsi persuadere, & vocatur *δνειρομαντεία*. Quintò, Sæpè inuocari solet, vt excitet aliquem mortuum qui respondeat: hæc vocatur *νεκρομαντεία*. Hac vltima est pythoniæ, petente Saule cùm vellet sibi excitari Samuelem, 1. Reg. 28. quamuis non illius vi Samuel apparuerit. Sextò, Aliquando petitur vt respondeat per caput hominis mortui; & dicitur *κρανομαντεία*. Septimò, Denique multis aliis modis per varias adiurationes, vnctiones, figuras, specula, aliaque signa, quæ ipse instituit, inuocari solet à diuinis, vt occulta patefaciant, & ipse variis modis respondet.

Primò, Per speciem aliquam præstigiosam, oculis obiectam. Secundò, Per vocem in auribus formatam, quam nemo alius audire potest. Hi duo modi pertinent ad *præstigium*. Tertio, Per varia vifa in imaginatione: hæc *pseudopropheta* dici potest. Quarto, Per aliqua figuram externam, quam ipse in re aliqua inanima efficit, & conspici facit, quæ quidem si conspiciatur in terra, vel re terre-

ftri,

Dæmones multis modis possunt plura de futuris nosse quàm homines.

24 Diuinitas fit dupliciter.

Tres species diuinationis.

25 1. Fit per expressam inuocationem. Variis modis distinguitur.

fiti, vt in metallo, lapide, planta; generatim vocatur *γερμανία*; si in aqua, *δρωναρία*; si in aëre, *αερομαντία*; si in igne, *πυρμαντία*. Huc pertinent diuinationo per cribrum, quæ Græcis dicitur *κασσινομαντία*; per peluim aqua plenam, quæ *λεξυμαντία*; per speculum, quæ *εισοπτημαντία*; & similes, quibus dæmon inuocatur, & in quibus, signis quibusdam responderet. de quibus vide plura in erudito Opere nostri P. Martini Delionis.

26
Diabolus imitatur modos reuelationis diuina.

Ex quibus patet, diabolum omnes ferè modos, quibus vera religio Deum consulit, & quibus Deus ipse vicissim suis seruis respondere solet, esse imitatum, vt hæc ratione speciem aliquam diuinitatis caperet & ostenderet. Solet enim Deus respondere per propitiatoriu, per sacrificia, per Prophetas numine diuino plenos, per somnia, per mortuos viuis apparentes, per Angelu specie humana indutum, per voces in auribus Prophetarum formatas, per visa imaginaria, per varias species & affectiones in elementis procuratas, vt ex Scripturis & historia Ecclesiastica facile ostendi potest.

27
Quale peccatum in prima specie diuinationis. Expressa societas cum dæmone cur graue peccatum.

Petes, Quale peccatum sit in hac prima specie diuinationis.
Respondeo, In omnibus modis huius speciei esse graue peccatum mortiferum. Primò, Propter expressam societatem cum dæmone, quæ per se graue crimè est, ob duas causas. Prior est, quia est societas & amicitia cum professo & perpetuo hoste Dei; ac proinde redundat in iniuriam & contemptum Dei; (sicut in Republ. societas & commercium eù hoste Principis, est crimen læsæ maiestatis) maximè cum omnè studium diaboli in omnibus actionibus sit honorem Dei obscurare & animas perdere. Itaque cum à diabolo opem petis, perinde facis atque si opem petas ab hoste Principis & Reipub. qui in ea ipsa ope ferenda conetur te perdere, & Principi contumeliam facere. Altera est, quia exponit te periculo apostasie à Deo, & damnationis aternæ. facile enim diabolus, Deo permittente, hominem, qui societatem ipsius flagitat, suis artibus à Deo auertit, sibi que obstringit, ita vt raro contingat elabi, vt experientia docet. tanta enim est ipsius potentia, tam multiplex nocendi artificium, vt nisi Deus sua benignitate illum coërceret, facile totum mundum breui tempore sit peruersurus: qui autem societatem cum illo petis, ingratus est in hanc Dei benignitatem: vnde meretur vt Deus permittat ipsum tyrannidi illius subici. Vnde bene dixit Caietan. qu. 95. art. 4. quòd sicut consuetudo cum Angelis in hac vita est inchoatio quadam aternæ beatitudinis; ita commercium cum dæmonibus est initium quoddam aternæ damnationis, cuius etiam signum est fæditas, miseria, & horridus vultus eorum, qui ipsi obstricti sunt. Itaque omne commercium cum diabolo sacrilegu est, & religioni aduersum; quia contra fidem & honorem Deo debitum, qui postulat ne cum hoste tractemus. est etiam ex parte superstitiosum, tum quia periculum apostasie & superstitionis, qua diabolus pro Deo colatur, continet: tum quia plerumque cum eo tamquam cum numine quodam agitur. Hinc prohibetur hæc societas multis locis in Scripturis, Leuit. 19. Deut. 18. Eccli. 34. & alibi; & Leuit. 20. diuini iubentur interfici.

28
2. Causa.

Secundò, Est peccatum mortiferum in hac diuinatione, quia diabolo tribuitur id, quod Deo est proprium, quod intellige cum ab illo queritur de

futuris liberis, quorum cognitio solius Dei est. Vnde Isa. 41. dicitur: *Annuntiate qua ventura sunt in futurum, & sciemus quia di; estis vos.* Itaq; cum de huiusmodi consulitur, tribuitur ei honor diuinus, & committitur tacita blasphemia. Hoc tamen non habet locum, quando consulitur de aliis, quæ ipse naturaliter scire potest.

3. Causa.

Tertiò, sæpè coniuncta est huic diuinationi infidelitas vel hæresis; vt si quis credat diabolu esse aliquod numen, vel non esse miserum, aut damnatum, aut scire futuros mortalium euentus, &c. sæpè etiam pactum subest cum diabolo, in quo renuntiat Christus, Baptismo, & Sacramentis omnibus; & renuntians se tradit diabolo. aliquando idololatria, & varia sacrilegia. Itaque de his omnibus isti diuini tum in foro penitentia, tum in foro externo sunt diligenter examinandi, vt infra cap. 44. dub. 4. de magis dicemus.

Quartò, Si diuinus de oculis inquirat vt ipse sanctus vel Propheta habeatur, accedit malicia sacrilegæ ambitionis & hypocriseos. si solum vt ipse sciat, erit curiositas, quæ tamen per se non addit malitiam mortalem diuinationi.

Petes, Vtrum sint excommunicati, qui diuinationes exercent, vel diuinos consulunt?

29

Respondeo, Videri excommunicatos, propter Canonem, Si quis ariolos. 24. qua. 5. vbi dicitur ex decretis Gregorij III. *Si quis ariolos, haruspices, vel incantatores obserauerit, aut phylacterijs eorum usus fuerit, anathema sit.* & cap. Sortes, ibidem, prohibet Leo III. *sortes diuinatorias*, sub anathematis interdicto. Quidam tamen, inter quos Siluest. v. Superstitio qu. vlt. putant non esse ipso facto excommunicatos, sed excommunicandos, vt eadem qu. in alijs Canonibus dicitur. nisi fortè huic facto coniuncta sit hæresis. Nec obstat ille Canon; quia *anathema sit*, potest significare excommunicationem ferendam, vt *fit exul, fit ex-torris*, id est, eiicitur in exilium, &c. Vide Nauar. cap. 27. num. 12. Deinde hoc nomen non semper significat excommunicationem propriè dictam; nam generatim denotat quiddam est valdè execrabile vel exitio deuotum. quomodo aliquando accipitur in sacris Canonibus antiquorum Cõciliorum, & apud Apost. 1. Cor. 12. *Nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema sit*, vel vt Græca habent, *IESVM*, id est, nemo *IESVM* execratur. & cap. 16. *Si quis non amat Dominum nostrum IESVM Christum, sit anathema*, ad Rom. 9. v. 3. & alibi; vnde etiam in mortuos anathema dicitur, qui tamen excommunicari non possunt.

30
De 2. specie diuinationis.

Altera species diuinationis, quæ continet inuocationem tacitam, & capitur ex sola dispositionis quarundam rerum inspectione absq; alia hominis actione, tribus generatim modis agitur. Primò, Ex consideratione motus, situs, vel numeri aliquid rerum. Secundò, Ex obseruatione vocis, aut cantus, aut soni alicuius. Tertiò, Ex lineamentis, figuris, coloribus.

Si primo modo fiat, vel consideratur motus & situs siderum ad diuinandù de futuris; & sic erit *astrologia iudicialia*, cuius pars *genethliologia*: vel motus, aut situs, aut numerus auium, & erit *auspicium*.

Si secundo modo, vel capitur ex garritu auium, & vocatur *augurium*; vel ex voce humana alia intentione prolata; aut ex hominis sternutatione, & hoc vocatur *omen*.

Si tertio modo; vel considerantur lineamenta manus, & hæc dicitur *χειρωναχία*; vel frontis, & dicitur *μετωπιοχία*; vel dorsus, & dicitur *πυροχία*; & alia huius generis.

Ad hos modos reducitur diuination, quæ ex motu, situ, voce, numero, lineamentis aliorum animalium, vel aliarum rerum capitur; omnium enim eadem est ratio, nec differunt nisi materialiter.

31 Tertia species, quæ capitur ex iis, quæ fortuito ex actione humana ad diuinandum directa proueniunt, fit etiam variis modis, vt rectè docet diuus Thomas q. 95. art. 3. sed omnes pertinent ad *fortes*, de quibus infra dub. 8.

Notandum est, omnes modos diuinandi secundæ & tertiæ speciei, ex genere suo esse peccata mortifera; vt docent omnes Doctores: cuius rationem infra dubit. 5. & 6. adferam. Rarò autem per simplicitatem excusari possunt; quia qui volunt diuinare de futuris, non sunt simplices, sed versuti, & plerumque maligni. in vanis tamen obseruationibus ad praxim pertinentibus, est facilius excusatio; hæc enim non intenditur prædictio, sed cautio alicuius mali, vel prosperi successus, vt infra dicitur; in quibus homines facile sunt creduli, ex affectu commodi, vel incommodi timore. Quomodo in istis speciebus sit inuocatio implicita demonis & superstitio, dicitur infra num. 36. 37. 47. 52. & 62.

DUBITATIO VI.

Vtrum omnis prædictio ex astris sit illicita.

D. Thomas art. 5.

32 Respondéo breuiter, Non omnis prædictio ex astris per se illicita est, sed eorum tantum euentuum, quorum astra causa esse non possunt; vt sunt ea, quæ ex libero arbitrio, tamquam integro vel partiali principio pendunt.

Hinc distingui solet duplex Astrologia, *Naturalis & Iudiciaria.*

Naturalis est, quæ ex astrorum, maximè planetarum ortu, occalu, cõiunctione, oppositione, varioque aspectu tum inter se, tum ad stellas fixas; item ex colore, scintillatione seu micatione, de futuris elementorum affectionibus coniectat; vt de serenitate, pluuijs, tempestatibus, niuibus, grandine, æstu, frigore, & similibus, quæ à cælo pendunt, de quibus multa Virgilius in Georgicis, & Aratus in Phenomenis. Hæc nõ est quidem prohibita; tamen magna ex parte est incerta & parum utilis; excepta ea parte, quæ sumitur ex ortu, occalu, aspectu, & colore solis ac lunæ. nam virtus reliquorum astrorum est valde obscura, & omnis experientia, quæ de illis haberi potest, incerta. Primò, Quia sciri non potest an talis effectus proueniat à sidere, v. g. Veneris, an Iouis, an aliunde. Secundò, Numquam hæcenus idem aspectus siderum restitutus est; idq; ob motum proprium sphaeræ octauæ & nonæ: & sic nulla certa experientia capi potuit. Tertio, Quia ex aliis causis, vt à ventis, vaporibus, æstu, frigore, ac potest esse variè affectus; vnde facile actionem siderum variabit; varia enim affectio medij mutat actiones causarum. Quartò, Denique vt quis aliquid ceru in particu-

Qua parte sit utilis.

Cur interta experientia.

Cur interta experientia.

lari possit prædicere ex astris, multa scire debet, quæ humanam scientiã longè superant. Primùm enim perfectas habere debet omnes astrorum proprias virtutes: si enim aliqua illum latent, non potest scire an effectus non impediatur. Deinde non solum quid singula per se possunt, sed etiam quid coniunctim; & in quouis aspectu, v. g. in aspectu trigono, tetragono, hexagono, opposito, &c. qui aspectus infinitis modis variari potest. Præterea simul considerare debet, quid omnibus locis operentur, ne fortè alibi quid faciant, quod effectum hoc loco impediatur. Sæpè videmus nubes imbrũ grauidas & ad pluuiam proximè paratas, discessi à ventis alibi excitatis, ne hæc se effundant. Vnde patet quàm hæc res sit supra facultatem humanam, & quàm vanæ sint prædictiones, quæ quotannis euulgantur per Ephemerides, quamuis & hoc, ex euentu, qui rarò respondet, suis cognosci possit. Vnde Ioannes Picus lib. 2. contra Astrologos cap. 9. ait, ex 130. prædictionibus nobilissimi cuiusdam Mathematici de mutatione calis & auræ, se, adhibita accurata obseruatione, tantum 7. veras deprehendisse, idque iurandò confirmat.

Quòd si de pluuiis, ventis, & similibus, certò aut multum probabiliter pronuntiare nõ possunt; multò minùs de inclinationibus hominum, eorumq; temperamentis; vt hunc fore iracundum, melancholicum, &c. quia horã natiuitatis illius, talis vel talis erat siderum aspectus, qui procreat copiam bilis, melancholiæ, &c. quod confirmari potest. Primò, Nam istæ inclinationes multò magis pendunt ex temperamento parentum & alimentis eorum, quàm ab astris. Deinde quia impossibile est notare exactè aspectum siderum in cælo, quem habent ipso natiuitatis puncto: quod tamen iuxta Astrologos est necessarium: at minimus hac in re error totum iudiciũ reddet falsum; nam in ictu oculi omnis aspectus siderum mutatur, tum inter se, tum respectu prolis. cælum enim octauum intra centesimam vnius horæ partem plusquam trecenta millia milliariũ cõficit; vt ex doctrina Astronomorum patet: quam velocitatem inferiores orbes in suis gradibus nõ exquant. Tertio, Quia gemini simul editi sæpè diuersissimas habent propensiones, temperamenta, mores, euentus; vt patuit in Esau & Iacob.

Si dicas id fieri quia aliqua parua nascendi mora intercedit, quæ in tanta calis pernicitate magnam adducit mutationem: iam singula membra debebunt habere diuersa temperamenta & fata; vt pulchrè contra Astrologos ratiocinatur beatus Gregorius homil. 10. in Euangel. Quartò, Quia ad hæc prædicenda non erat considerandum punctum natiuitatis, sed animationis in vtero, quod sciri nequit. non enim minus astra agunt in infantem, quando est in vtero, quàm dum egreditur. si enim vis eorum sese in profundum terræ penetrat, quantò magis in vterum maternum? Confirmatur, quia tunc maximè astra suos effectus imprimere debent, quando factus est tenerimus; hoc autè est tempore animationis, & reliquo, quo existit in vtero. Itaq; mera auentia est ex aspectu siderum, qui tempore natiuitatis viger, velle de temperamento vel inclinationibus prolis iudicare.

Aduerte tamen, hoc iudicium, si vterius non procedat, sed sistat in naturalibus affectibus & temperamento, non esse damnatum per Canones aut

Quamuis nocenda ad prædictiones Astrologorum.

De temperamento ex astris & hora natiuitatis non potest probabiliter indicari.

Naturalis Astrologia non est per se peccata.

ant Leges; sed permitti, sicut multa alia friuola, quæ per se noxia non sunt, permittuntur.

35
Astrologia
iudiciaria.

Astrologia iudiciaria est, quæ aspecta siderum obseruato iudicat de futuris euentis à libero arbitrio aliqua ratione dependentibus; vt de conditione vite, de matrimoniis, de liberis, honoribus, opibus, de infortuniis, inimicitijs, præliis, exilio, carcere, morte, aliisque casibus humanis. Interdum iudicat etiam de præteritis ex præfenti constellatione; vt docet Origenes apud Eusebium l. 6. Preparat. euang. cap. 9. vt quis huius sit parens, cuius fortunæ & conditionis fuerit, quis furtum vel homicidium commiserit, huius cultores vocantur Astrologi, Genethliaci, Mathematici, (quamuis aliàs hoc nomen honestum sit) & aliquando Chaldæi; quia hi præcipuè huic vanitati erant dediti. Scriptura vocat *augures*, Isa. 47.

Est peccatum mortiferum.

Huius Astrologiæ vltus est per se malus & graue peccatum mortiferum.

Probatum Primò, Ex Scriptura, Deut. 18. *Genes istæ, quarum possidebitis terram, augures & diuinos consulunt; tu autem aliter à Domino Deo tuo institutus es. vbi per augures intelligitur Astrologi, vt docent Hebræi; & colligitur aperte Isa. 47. Stent & saluent se augures celi, (Sept. Astrologi celi) qui contempnabantur sidera, & supplicabant mensis, vt tibi vera prædicerent. Vbi etiam insinuat Propheta, ex astris non posse calamitates bellorum & euerfiones regnorum prædici. Ierem. 10. A signis cali nolite metuerè, quæ timent gentes: quia leges populorum vana sunt.*

Secundò, Probatum ex vtroq; Iure: nam L. Nemo & L. Etl. C. de maleficis & Mathematicis; iubetur puniri Astrologi iudiciarij eodem modo, quo Necromantici & alij magi. Et in Concilio Tolet. 1. cap. vltim. dicitur: *Si quis Astrologia vel Mathesi credendum esse duxerit, anathema sit. Vide plurima de his in Decreto 26. qu. 3. 4. 5.*

Tertiò, Quia omnes Patres hanc damnant. Vide præ ceteris D. Augustinum lib. 2. de Genesi ad litteram cap. 17. & lib. 2. de doctrina Christ. c. 21. 22. 23. 24. lib. 5. de ciuit. cap. 1. & sequentibus; quibus locis contra hanc vanitatem fusè disputat, & ostendit eam pertinere ad occulta cum demonibus commercia. Idem post expositionem Psal. 61. agit de penitentia cuiusdam Mathematici, quem & libros comburare, & publicam penitentiam agere coëgit. Vide etiam Ciceronem lib. 2. de diuinat. & Phaurinum in disceptatione contra Chaldæos, apud Gellium lib. 14. noct. Atticarum cap. 1. vbi hæc Astrologia refutatur: denique disputationem Bardesanis Syrii & Origenis contra eosdem apud Eusebium, de Preparacione euang. lib. 6. cap. 8. & 9.

36
Inducit
fatium.

Quartò, Probatum ratione: Primò, Quia hæc diuinatio supponit actiones humanas pendere à stellis; quod est grauis error contra fidem; inducit enim fatium, & consequenter tollit liberum arbitrium, Deumque facit auctorem peccatorum; vt eleganter ostendit Origenes apud Eusebium, supra. vnde omnes antiqui Astrologi posuerunt *Fatum* tamquam fundamentum suæ artis, quod dicebant esse immutabilem omnium euètuum dispositionem, à stellis dependentem; vt testatur Origenes supra, & Augustinus lib. 5. de ciuit. cap. 1.

Regula
Astrol. à
demone, &
ita diabo-
lus homo-
ratur.

Secundò, Vtendo hæc diuinatione subiciis te disciplina diaboli, ex cuius traditione, per homines curiosos ab ipso deceptos, regulæ huius artis

& similiarum præcesserunt; vt docet Lactantius lib. 2. diuinarum instit. cap. 17. Apuleius apud Augustinum lib. 8. de ciuit. cap. 16. & ipse D. Augustinus multis locis. non enim seria aliqua humana ingenij inquisitione inuentas esse vel ex eo patet, quòd nulla in his experientia capi possit, vt antè ostensum est: omnis autem inuentio humana est per experientiam. Itaque tacitè honoras diabolum, vtendo eius documentis, eique futurorum prænotionem, quæ soli Deo est propria, tribuis. & hac ratione est peccatum superstitionis.

Dices, Si diabolus aliquid veri tradat, possum illa veritate vti; quia veritas non est ipsius, sed Dei, & omnis notio veritatis à Deo est.

Obiectio.
Veritas il-
larum est à
demone.
Resp.

Respondeo ita esse, si id, quod traditur, per se verum sit; secus si in se sit falsum & vanum; nec habeat veri speciem, nisi diabolo procurante. tales autem sunt regulæ Astrologorum, Aruspicum, Chiromanticorum, & similiarum: in scriptis enim sunt vanissima, & nullam cum natura rerum affinitatem habent; sed vt veræ videantur, diabolus effectum procurat.

Tertiò, Quia per vsum huius artis allicitur diabolus vt procuret ea quæ prædicuntur, vt docet D. Augustinus lib. 2. de doctrina Christ. cap. 24. loquens enim de Mathematicis & aliis curiosis diuinatibus, ait: *Illi enim spiritus, qui decipere volunt, talia procurant cuique, qualibus eum irretitū per suspiciones & cōsensiones eius viderint. Et paulò antè: Quæ omnia tantum valent, quantum presumptione animorum (id est, anticipata opinione) quasi communi quadam lingua, cum demonibus federata sunt, quæ tamè omnia plena sunt pestifera curiositatis, cruciantis sollicitudinis, mortifera seruitutis. nō enim quia valebant animaduersa sunt; sed animaduertendo & signando factum est vt valerent; & ideo diuersis diuersa proueniunt, secundum cogitationes & presumptiones suas, &c. Cū enim diabolus videt ista credi, dat operā vt eueniant, vel videantur euenire, vt homines in hac pestifera opinione confirmet. Vnde patet secundum D. Augustinum in vsu Astrologiæ subesse tacitum fœdus cum diabolo, quo ipse promittat Astrologis se illa procuraturum, si credantur & prædicantur; ac proinde in eodem vsu contineri etiam tacitam inuocationem vt ista procuret, & dogmata sua verificet.*

37
Allicitur
diabolus.

Hæ duæ rationes locum etiam habent in reliquis diuinationibus secundi & tertij generis, quæ sunt absque expressa inuocatione: vnde etiam D. Augustinus de omnibus loquitur, & omnes eodem modo condemnat.

Dicit fortè aliquis Astrologus, se non facere stellas causas futurorum euentuum, sicut faciabant antiqui; sed signa dumtaxat; Deum enim in celo, veluti in tabula quadam, descripsisse omnes euentus etiam liberos, ab initio sæculi vsque in finem futuros; quo modo in membranis per Prophetas descripsit ea, quæ futura erant circa Christum & Ecclesiam: quam sententiam expressè tradit Origenes apud Eusebium supra; vbi cū fusè & eruditè ostendisset stellas non esse causas futurorū euentuum, eò quòd sic introducatur fatium, tollatur libertas, & Deus constituatur malorum auctor: docet tamen esse signa diuinitatis, instituta ad omnia futura præsignanda: signa enim non officere libertati, sed causas. Quemadmodū enim potestas arbitrij humani minime tollitur, etsi Deus quæcumque facturi sumus præuiderit: ita

38
Vrūm a-
stra possint
poni saltem
signa euen-
tuum.

quælibet signa ad præsignandum diuinitus constituta, libertati nostræ nequaquam obesse: statuit igitur Origenes, vniuersum cælum quasi volumē quoddam apertum & membranam expansam, omnia futura in se descripta continentem. Probat Primò, Ex oratione Ioseph, vbi Patriarcha Iacob introducit sic loquens: *Legi in tabulis cæli quæcumque contingent vobis, & filiis vestris.* Secundò, ex illo Apoc. 6. *Complicabuntur cæli vt liber;* vbi declaratur, inquit, *significari futurorum rationes adimpletas fore,* sicut prophetias adimpletas dicimus cum iam euenerunt, Eandem sententiam secutus est Albertus Magnus in Speculo, (si tamen hic liber est illius) & Cardinalis ab Alliaco q. 30. in Genesim, & lib. de Legibus & sctis; vbi etiam docet, totam Christi vitam, eiusque miracula ex astris prædici potuisse.

39
Respon.
Respon.
hac sententia.
Non esse signa naturalia.

Tripliciter potest aliquid esse signum naturale.

Respondeo Primò, Fundamentum huius sententiæ esse absurdum & impossibile, vel enim stellæ sunt signa naturaliter significantia, vel ex arbitratia Dei institutione, si naturalia sunt, necesse est vt sint vel causæ futurorum euentuum, vel effectus illorum; (quorum vtrumque est manifestus error contra fidem, & rationem naturalem) vel vt aliquam naturalem connexionem cum euentis futuris habeant, ratione eiusdem causæ communis; sicut itis est signum serenitatis, quia causâ, quæ facit iridem, solet plerumque facere serenitatem: & sol caruleus imbres denotat, igneus euros, teste Virgilio, quia causâ, cui hi colores in sole apparent, solet imbres & ventos gignere; & hoc etiam modo sidera non possunt esse signa futurorum euentuum; quia Deus est agens liberum; vnde ex eo quod talia sidera fecerit, eisque talem motum dederit, colligi non potest quod tales vel tales euentus causabit. Secundò, Quia Deus non est per se causâ operum humanorum, sed solum per liberum arbitrium hominis. Tertio, Quia non potest dici causâ operum malorum; quare saltem hæc non poterunt sic præsignari. Quarto, Quia impossibile est, tam infinitam varietatem euentuum humanorum significari distinctè rebus tam paucis, tam vniformiter se habentibus: nam ea, quæ semper eodem modo & necessariò fiunt, non possunt præsignare ea, quæ liberè, & numquam ferè eodem modo fiunt: signum enim debet accomodari signato, & illud quodam modo sequi, vt ei possit accommodari & respondere. Itaq; cælestia illa vel non significant actiones humanas, vel actiones humanæ necessariò eueniunt.

40
Non esse arbitraria.

Si dicas, ea significare ex diuina institutione; sicut voces inter homines, eadem obici possunt; nam ea quæ necessariò & vniformiter fiunt, non sunt idonea signa rerum contingentium & infinitam varietatem subeuntium; sed similem varietatem habere debent. vnde non minor panè est vocum varietas quam rerum.

Deinde nemo, ne Angelus quidem, hanc significationem poterit intelligere, nisi Deus eam reuelauerit, quis enim scire potest quid Deus hoc vel illo aspectu vel concursu stellarum velit significari, nisi ipse mentem suam patefaciat, cum hæc significatio sit denominatio extrinseca ab actu diuino, nihil ponens in ipso signo: itaque inutilis erit tota illa descriptio, & superuacanea; cum absque reuelatione nihil inueniet; & reuelatio sola sufficiat. Denique per se absurdum est & ridiculum, Deum in illis stellis describere, quis, quo loco,

quibus parentibus nascetur, quibus nuptiis, honoribus, opibus poterit, quæ scelera commissurus, qua morte obiturus, & similes minutias, quæ mille modis in eodem variari possunt. Quare cum hæc sententiâ nullam probabilitatem habeat, non possunt Astrologi per eam excusari. Oratio autem Ioseph, quam citat Origenes, est apocrypha. Illud ex Apoc. cap. 6. *Cælum recessit sicut liber inuolutus,* solum significat, cælum oculis subductum fuisse & desisse videri.

Respondeo Secundò, Etiam si sententiâ ista probabilis esset, tamen excusari non possent Astrologi à dæmonum commercio & superstitione; quia hanc significationem humanum ingenium assequi non potest, vt etiam Origenes fateatur. Itaque necesse est vt eam norint vel diuina reuelatione, vel diaboli traditione. Quod autem illorū regulæ non sint ex diuina reuelatione, satis constat: tum quia lapsissimæ falsæ sunt; tum quia sunt eadem, quæ aliorum Astrologorum, qui stellæ faciunt causas euentuum; nisi quod in illis loco *causæ* dicitur *signa*, v. g. vbi alij Astrologi dicunt *sidus Martis facere homicidam*, hi dicunt, *sidus Martis significare homicidam*; vt inquit D. Augustinus lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 1. vbi hæc sententiam refert & refutat: itaque eadem profus est prædictio. Quare cum eadem sint regulæ, (vno dumtaxat verbo mutato) & eadem omnino prædictiones; perspicuum est provenire ab eodem magistro, qui hanc moderationem adhibuit ad dedecus artis & fraudes tegendas, & discipulos suos tutandos. Vnde etiam hic diabolo tribuitur prænotio futurorum, quæ Dei est propria; quod ad superstitionem pertinet. Deinde tacite inuocatur vt procuret quod prædicitur, cum enim ipse præscire nequeat quid euenturum sit, nisi se immisceat, necesse est si regulas suas tueri velit, manum adhibeat.

Confirmantur hæc omnia, quia absolute damnatur ab Ecclesiâ & sanctis Patribus omnis huiusmodi prædictio, siue tamquæ ex causis, siue tamquam ex signis capiatur: nam teneret eandem sollicitudinem, curiositatem, desperationem, animositatem, prædictionem, religionis contempum, dæmonum societatem, apollitiam animis hominum inducit. non enim tam curant homines scire causas euentuum, quam præscire ipsos euentus, quibus præcitis nihil non audent, vt præsciant nihil non agunt, si spes sit præsciendi. Deniq; hæc astrologia est fundamentum magiæ & omnis diuinationis, vt docet Agrippa magus lib. 2. Occultæ philosophiæ fundamētum magiæ. cap. 54. nam signa magica plerumque sub aliquo synasterismo seu constellatione fabricanda sunt; & ea per quæ quis diuinat, similiter ad aliquos siderum aspectus referenda sunt & componenda.

Petes, Vtrum sit peccatum mortiferum, etiam si non prædicant tamquam certò euenturum?

Respondeo, Si aliquid particulare prædicat absolute, v. g. hunc tali vel tali morte hoc tempore vel loco periturum; hunc futurum homicidam, furem, Episcopum, & similia, grauitè peccant, & sunt puniendi, etiam si postea dicant se non certò sed probabiliter affirmare voluisse: quia alioquin omnes facile se excusarent, & contra iudices defenderent. Secundò, Si prædicat aliquid, maximè in particulari, cum circumstantiis, quarum non possunt reddere rationem nisi ex regulis Astrologiæ iudiciariæ; v. g. quia hora natiuitatis erat talis cæli catastasis, non sunt excusandi, etiam si solum dixerint

41
Respon. 2.
Hæc sententia non excusat Astrologos.

Iudiciaria Astrologia fundamentum magiæ.

42
Si non certò affirmant.

dixerint esse probabile aut verisimile: quia cum reuera nihil tale ex altris colligi possit, omnis talis prædictio referenda est ad disciplinam malignorum spirituum, & occultam eorum societatem. Et sanè perniciosum est, putare regulas illas esse probabiles, cum eadem ferè incommoda sequantur: & ipsi astrologi, quos Ecclesia damnat, sæpè non plus dicant. fatentur enim suas prædictiones non esse semper certas, & posse interdum aliter euenire. nihilominus meritò reiiciuntur tamquam impostores, & occulta commercia cum diabolo habentes, fallaciæ eius disciplinæ dediti. Si verò solum in genere pronuntient, ita ut probabilis ratio reddi possit ex ætate, dispositione corporis, temperamento, consuetudine vitæ, aut æris affectione, quæ ex siderum concursu vel aspectu proueniat; non sunt condemnandi.

43
Vnde prædicant veritas.

Peres, Vnde ergo fit ut astrologi interdum etiam in particulari vera prædicant?

Respondeo. Id fieri ex quatuor vel quinque causis; ut colligi potest ex D. Augustino lib. de diuinatione. dæmonu cap. 3. & habetur cap. Sciendum. 26. q. 4. & lib. 2. de Genesi ad litteram, cap. 17. Primò, Id fit ex eo, quòd dæmon sæpè procuret quod prædictum est, ut pestiferam artem commendet. vnde maximè illi cauendi qui sæpius vera dicunt, ut monet idem Augustinus lib. 2. de Gen. cap. 17. quia certius est illos cum dæmone habere commercium. Secundò, Quia interdum casu ita accidit, ut idem docet lib. 7. confess. c. 6. Tertiò, Quia animus hominis, cui bona denuntiantur, excitatur ad audendum, omniaque tentanda ut assequatur; persuadet enim sibi fauorem cæli & numinis se habere: & è contrario cui mala, deicitur in desperationem, putans numen sibi esse aduersum; & sic mirum non est si vtrique quod prædictum est obueniat. sic exercitus sæpè vicerunt & victi sunt. Quarta, Quia res sæpè ex aliis circumstantiis sagaci ingenio conici potest. Quintò, Quia sæpè dæmon suggerit sibi nota, præsertim cum hoc genus hominum plerumque expressum cum illo pactum & commercium habeat, ut docet D. Augustin. lib. 5. de ciuit. Dei cap. 17. in fine. His adde, eos multò sæpius falsa prædicere quàm vera, sed illa non notari: imò Phauorinus apud Gellium lib. 14. cap. 1. ait, partem millesimam eorum, quæ quotidie prædicunt, veram non esse. Vide de eadem re Ciceronem lib. 2. de Diuinatione, vbi dicit: *Promiserunt astrologi Pompeio, Crasso, & Cesari lætissima omnia: non nisi iam senes domi cum summa gloria morituros: at quisque eorum infelicitè & immaturè perit.*

D V B I T A T I O VII.

Quousque diuinitio ex aliis signis, ad secundam speciem pertinentibus, ut ex motu, volatu, vocibus auium, vel aliorum animalium, aut hominum capi possit.

D. Thom. art. 1.

44
Quomodo hæc signa inspiciantur.

Notandum est Primò, Hæc signa non posse inspicere tamquam causas euentuum futurorum, (neque enim vllus vniquam haruspex aut chironianicus ita illa accepit aut intellexit) &

multò minùs tamquam effectus illorum euentuum, cum præcedant illos. Itaque considerantur ut signa instituta & directà ab eadem causa, à qua euentus illi vel efficienter proueniunt, vel saltem ut res futura; præuisi sunt: quo modo Origenes dicebat, aspectus siderum; futuros euentus præsignare.

Norandum Secundò, Hæc signa posse prouenire vel à sola causa naturali, vel ex peculiari directione diuina, vel procuratione dæmonis. His positis,

Dico Primò, Licitum est ex huiusmodi signis prædicere omnes euentus, qui per illa, ut à causa naturali proueniunt; significari possunt; seu illos euentus, qui ab eadem causa naturali sequi solent. Sic ex volatu auium aut cantu prædici possunt tempestates, venti, pluuia, serenitates, de quibus multa rei rusticæ Scriptores, & Virgilius in Georgicis, & Aratus in Phænomenis, versus finem. hi enim motus in auibus & aliis animalibus ex eo proueniunt, quòd dum mutatio auræ ingruit,

45
Possumus illa vti ut signis naturalibus.

Vertuntur species animorum, & pectora motus Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat

Quomodo motus & cantus auium sit signum tempestatis.

Concipiunt. hinc ille auium concentus in agris; ut ait Virgilius. mutatio enim æris afficit corpuscula auium, vel cerebrum aut spiritus animales, quam affectionem occulta naturæ consensione phantasia statim percipit, & per modum conuenientis aut disconuenientis apprehendit, & exteriùs volatu vel voce significat: homines non ita præsentunt ista, tum quia phantasia aliis est intenta; non enim gubernatur à rebus externis in homine ut in bestiis; sed à ratione & libera voluntate: tum quia insita non est hominibus (nisi fortè ratione morbi, debilitate partis, aut peculiaris temperamenti) occulta illa & peculiaris sympathia cù mutatione cæli, quam videmus in variis animalibus. Fatui tamen & stupidi, quia brutis affines; & sensibus non ratione reguntur, magis diuinant de rebus naturalibus quàm prudentes; & dormientes magis quàm vigilantes; & morti propinqui (nisi fortè doloribus vel stupore sensuum impediuntur) magis quàm sani: partim quia corpora faciliùs afficiuntur externis mutationibus; partim quia phantasia faciliùs percipit.

Huc etiam pertinent coniecturæ Medicorum de temperamento, inclinationibus, ingenio, valetudine, longa breuique vita; quas ex habitu corporis, ex conformatione vultus & figura membrorum, ex colore & similibus capiunt. Item prædictiones illorum de morbis, morte, sanitate, crisi bona vel mala; ex pulsu, colore, sudore, aliisque naturæ excretionibus, suppressionibus, motibus, conturbationibus, & aliis signis, de quibus Hippocrates in Coïcis; & Galenus opusculo de Critibus, & aliis locis.

Dico Secundò, Quando certum est vel probabile, aliqua signa prouenire à Deo, vel singulari eius prouidentia dirigi ad aliquid præsignandum, (quòd tamen perrarum est) non est illicitum aliquam ex illis prædictionem capere de euentibus liberis. Sic columba deferens ramum oliuæ virentibus foliis, erat signum, placatum esse Dominum, & aquas diluuij exhaustas, Genes. 8. Sic iris est signum non ampliùs delendi mundi per aquas, Genes. 9. Verbum Rebeccæ, *Bibe domine mi, quin & camelis tuis hauriam aquam donec cuncti bibant,* erat signum ipsam fore uxorem Isaac, Gen. 24. id enim pro signo petierat Eliézer famulus Abrahæ.

46
Si dirigantur à Deo.

Sic

Sic narratio somnij de pane subcinericio, Iudic. 7. erat signum Gedeoni cadendorum hostium: & verba illa Philistinorum, 1. Reg. 14. *Ascendite ad nos*, erant signum Ionathæ, ipsos fore cadendos: Deus enim hæc ita dirigebat & instituebat vt talia significarent, idque occulta inspiratione iis, qui inde omen caperent, significabat.

47
Si non dirigitur a Deo.

Dico Tertio, Si non constet, vel non sit probabile, huiusmodi ex peculiari Dei prouidentia ad certum euentum liberum præsignandum destinari, superstitionis est ex talibus diuinationem capere. Itaque superstitionis est, ex volatu, garritu, situ, numero auium aut aliorum animalium; ex lineamenti manus, vel aliarum partium corporis, secundum regulas augurum & chiromanticorum, de futuris à causa libera pendentibus pronuntiare. Exempla complura vide apud Valerium Maximum lib. 1. cap. 4. 5. 6.

Ratio, cur sit superstitio.

Ratio est, quia signa ista non significant illos euentus naturali modo, cum neque sint illorum causa, neque illorum effectus, neque vnà cum illis ab aliqua communi causa pendent: neque ex directione peculiari diuinæ prouidentia; tum quia plerumque sunt fallacia; tum quia sic potius à viris sanctis obseruarentur quam à magis & incantatoribus: ergo significant illos euentus ex directione & institutione dæmonis, qui huiusmodi signa instituit, & euentum, quem præsignari voluit, interdum procurat, vt mentes hominum superstitione & curiositate implicatas, quocumque lubet, impellat. Confirmat id D. Augustinus lib. 2. doct. Christ. cap. 24. ex augurum ritu, qui, vt ipse ait, & antequam obseruent, & postea quam obseruata, signa tenuerint, id agunt ne videant volatus, vel audiant voces auium; quod est euidentis argumentum, hæc nihil valere nisi ex dæmonum pacto.

Itaque qui ex talibus diuinat, Primò, se subiicit disciplina dæmonis, vtens regulis ab ipso traditis, tacitumque cum illo commercium habet. Deinde, attribuit illi futurorum liberorum prænotionem, quæ Deo soli est propria. Tertio, Tacitè illum inuocat vt procuret quod prædictum est, ne ars fallere videatur. Huc pertinent omnia, quæ dubit. 5. num. 37. dicta sunt ex D. August. lib. 2. de doct. Christ. cap. 23. & 24. Fieri tamen potest vt solum sit veniale peccatum; vt si homo cogitet, in hoc vel illo casu fieri posse vt talia signa sint à Deo ad aliquid ipsi insinuandum directa; & idèd aliquid faciat vel omitat vt sibi caueat vel consulat in omnem euentum: modò id per se licitum sit. hoc modo feminae & homines parui iudicij huiusmodi signa obseruare solent, & actiones suas ex illis moderari.

Interdum est peccatum veniale.

Quòd interdum vera ex huiusmodi prædicantur, prouenit ex iisdem causis, ex quibus supra n. 43. Astrologos aliquando verum diuinare diximus. Vide exempla quædam huc spectantia apud Valerium Maximum locis supra notatis.

48
Obiectio.

Obiectio Iob. 37. *Qui in manu omnium hominum signat, vt singuli nouerint opera sua.* vbi videtur commendari chiromantia; & Gen. 44. Ioseph dicit fratribus, *An ignoratis quod non sit similis mei in augurandi scientia?* & œconomus eius, *Scyphus, quem furati estis; ipse est in quo bibit dominus meus, & in quo augurari solet:* ergo Iosephus fuit augur, vel saltem videri voluit; non voluisset autem vir tam sanctus & sapiens talis esse vel videri, si id malum fuisset.

Resp.

Respondeo, Illà sententiã ex lib. Iob adductã

iuxta Lyranum & D. Thomam significari, Deum imprimere varias inclinationes ad varia opera, in potentia operatiua, vel in phantasia cuiusque, vt singuli norint quid sibi congruat. alij enim inclinationem habent ad Mathematicam, alij ad Mechanicam, alij ad Poësim, alij ad Metaphysicam, alij ad hanc artem mechanicam, alij ad aliam. item pro temporum diuersitate & opportunitate ad diuersa quoque incitantur aggredienda, vt in agricolis constat.

Quidam recentiores, vt Mercerus & Vatablus, sic exponunt, *qui in manu*, id est, per potentiam suam, qua imbres, niues & tempestates inducit, *omnes homines signat*, id est, domi concludit, eos impediens ne possint visere operas suas in agris. Sed 70. & noster Interpres intelligunt de *manu hominis*, non *Dei*. Deinde minutum est illud, quòd homo non possit suos visere operarios.

Vnde accommodatiùs sic intelligetur: *Qui in manu omnium signat*, id est, qui per tempestates, niues, imbres, manus omnium hominum claudit, & otiosas reddit, impediens ab operibus agriculturae & palturae. *Signare in manu* dictum est more Hebræo, pro signare & claudere manum. *Vt singuli sciant opera sua*, id est, vt singuli sibi prospiciant quid quouis tempore agere debeant. vel vt singuli sciant, opera sua pendere à Deo: vnde 70. vertunt, *vt singuli norint infirmitatem suam*. Vide nostrum Pinedam hunc locum fusè & egregiè explicantem.

Ad locum Genesis dici potest cum D. Thoma art. 7. ad 1. & D. August. qq. in Genesim cap. 145. id à Iosepho ioco dictum; vel illum locutum ex vulgi opinione, qua summus augur habebatur. Adde, nomen *augurandi* esse generale, & extendi ad omnem diuinationem, etiam ex signis à Deo directis. Itaque Ioseph non voluit videri *augur* vel *diuinus* talis quales erant alij in Ægypto, sed longè excellentior; vt qui spiritu Dei diuinaret, sicut iam antè aliquoties ostenderat; & pro tali illum habebant Ægyptij.

DVBITATIO VIII.

Quousque diuinitio ex somniis sit licita.

D. Thomas art. 6.

Notandum est, somnia posse prouenire ex 50 quinque causis. Primò, Ex singulari Dei Somnia ex prouidentia. Secundò, Ex constitutione caeli vel quinque aëris. Tertio, Ex affectione corporis humani. Quarto, Ex præuili cogitationibus. Quintò, Ex procuracione dæmonis. Nunc

Dico Primò, Si constet, vel probabile sit, somnium ex peculiari Dei prouidentia fuisse immisissum, fas est homini ex eo capere futurorum prænotionem: Deus enim illa non immittit, nisi ad aliquid significandum, quo hominem moueat vel instruat.

Potest autem id fieri duobus modis. Primò, Dupliciter in somniis aliquid significatur. Apprehensione verborum, quando Deus per Angelum facit vt phantasia vel sensus cõmunis concipiat per modum auditus, & veluti alio loquente, certa verba, quibus quid fieri debeat, significatur: & simul mentem reddit certam, vel interna illustratione, vel occulto quodam gustu & experimento,

mento, non subesse fraudem. Tale fuit somnium Ioseph de Virgine non deserenda, de fuga in Ægyptum, & de reditu ex Ægypto, Matth. 1. & 2. & somnium Magorum de non redeundo ad Herodem, & alia plurima in Scripturis. Sæpissimè enim Deus in somnis loquebatur; vnde Num. 12. dicitur, *Si fuerit Propheta inter vos, per somnium loquar ad eum.* hoc genus somnij vocatur *genuarius*; Latine *oraculum*, vt docet Macrobius lib. 1. in Somnium Scipionis.

Secundò, Apprehensione aliquarum rerum, quæ vel similes sunt rebus euenturis, vel aliquam saltem analogiam cum illis habeant. Hoc si perspicuè rem exhibet sicut futura est, vocatur *opacus*, id est *visio*: si obscure & ænigmaticè, dicitur *oversus*, Latine *somnium*. Tale fuit somnium Iacob, Gen. 31. v. 10. de ouibus; vbi etiam prior modus admittetur, nam loquitur ei Angelus in somnis; & somnia Ioseph, Gen. 37. pincernæ & pistoris, Genes. 40. Pharaonis de 7. bobus & 7. spicis, Gen. 41. Nabuchodonosor de statua illa mystica, Daniel. 2. & alia in Scripturis & profanis Auctoribus. Tale etiam fuit somnium Theodosij, quando adhuc priuatus per quietem vidit sibi coronam Imperij per Episcopum Meletium imponi, cum tamen ea de re non cogitasset, nec Episcopum illum nosset; vt refert Theodoretus lib. 5. hit. c. 6. & 7. & S. Polycarpi, cui in somnis suum cervical comburi visum est; quo præsignatum fuit illi genus sui martyrij.

51 *Vnde possit discerni.*
Petes, Vnde poterit cognosci vtrum sit à Deo, an à dæmone?

Respondeo, Id cognosci partim ex eo ad quod homo per somnium impellitur; vt si ad deserendum sæculum, ad timorem inferni, ad dolorem peccatorum incitetur, existimandum esse à Deo: partim ex effectu, qui relinquitur; vt si inde remaneat illustratio animi, consolatio sancta, promptitudo ad obsequium Dei: partim ex intimo quodam sapore & gustu; aliter enim afficiunt mentem somnia diuinitus immissa, aliter aliunde proueniencia, vt docet Gregorius lib. 4. dial. c. 48. *Sancti*, inquit, *uari inter illusiones atque reuelationes, ipsas visionum voces aut imagines quodam intimo sapore discernunt, vt sciunt vel quid à bono spiritu percipiant, vel quid ab illi fore patiantur.* vnde B. Monica (vt refert August. lib. 6. confess. cap. 13.) dicebat se discernere intimo quodam sapore, quem verbis explicare non poterat, quid interesset inter reuelantem, & animam suam somniantem. cum enim sint supernaturalia, sapiunt etiam plerumque aliquid diuinum & supernaturale, ita vt si homo diligenter consideret, facile aduertere possit à Deo prouenire. Interdum tamen res est obscura, & tunc opus est consilio sapientum, ne fraude dæmonis, quod multis accidit, circumueniamur. Idem dicendum quando significatio est obscura, quando autem est clara, & simul constat esse à Deo, nullo modo est dubitandum de euentu.

52 *Si non est probabile, esse immissum à Deo.*
Dico Secundò, Si non est probabile, somnium esse à Deo, non est licitum ex eo capere prænotionem de euentis liberis. Ratio est, quia somnia non possunt illa futura præsignare naturâ suâ, nec etiâ vt proueniunt à causis naturalibus, vt ex dictis patet: ergo solum ex directione Dei, vel malignorum spirituum: ergo quando non est probabile esse à Deo, si quis ex illis diuinet, subicit se disciplinæ dæmonis, eique tribuit futurorum prænotionem;

& tacitè illum allicit vt procuret quod ipse putat præsignatum.

Nec refert si dicas te hæc non intendere; quia ipso facto & interpretatiuè intendis; positus enim illis circumstantiis, talis diuinatio ad nihil aliud valet, nec vllam habet speciem assequendæ veritatis, nisi eo modo accipiatur. Itaque ex genere suo est peccatum mortiferum; vnde prohibetur Leuit. 21. *Non augurabimini, neque obseruabitis somnia.* & Eccles. 34. *Vana spes & mendacium viro insensato, & somnia extollunt imprudentes;* &c. & infra: *Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis.* quod quàm verum sit, ostendit Gregorius lib. 4. dialog. cap. 49. de quodam, qui dum somnia vehementer attenderet, ei per somnium longa vite spatia promissa sunt: cumque multas pecunias pro longioris vite stipendiis collegisset; ita repente defunctus est, vt intactas omnes relinqueret, & ipse secum nihil ex bono opere portaret.

53 *Est peccatum mortale ex genere suo.*

Potest tamen esse veniale. Primò Ratione simpliciter; quia homo rudis facile putat esse à Deo. Secundò, Quia solum tenuiter ipsis credit. Tertio, Si propter somnium meruat aliquid aduersi, vel speret aliquid prosperi, cogitans secum (etsi nullo fundamento) illud fortè à Deo immissum, ideoque aliqua faciat vel omittat, modò ea non sint contra aliquod præceptum naturale vel positium, vt docet Caietanus in Summa, v. Somniorum obseruatio, & Nauarr. cap. 11. n. 33. Si tamen quis ita deditus esset obseruationi somniorum, vt passim illâ in rebus agendis vteretur, non posset à peccato mortali excusari. Multò maius peccatum est, quando quis per somnia quærit diuinationem, certo modo vel ritu se componendo ad somnium: hoc enim expressè est inuocare diabolium. Sic olim ethnici præmissa ieiunio in pellibus cæforum animalium dormire solebant, vt responsa in somnis acciperent. vnde Virgilius:

53 *Potest esse peccatum veniale.*

Pellibus incubuit stratis, somnosque petiuit.

de quo vide Cælium Rhodiginum l. 27. Antiquarum lectionum cap. 14. facile autem est diabolo somnia qualia lubet immittere, concitando humores & spiritus; sic enim varia visa excitantur in febribus in atria bile, in phrenesi, aliisque morbis & affectibus.

Dico Tertio, Si somnia putantur esse ex causa naturali, licitum est ex illis coniecturam de euentis, quæ ab illa causa prouenire solent, facere: vt de mutationibus aëris, de morbis, de corporis temperamento, de humorum redundantia; de quibus multa scripsere Medici, Hippocrates de insomniis; & Galenus de prælagio ex insomniis. cælum enim & aër impressionem aliquam in corpus humanum, sanguinem & spiritus faciunt, ratione cuius per sympathiam phantasia consentanea visa apprehendit, maximè per quietem, dum sensuum externorum operatione non distrahitur, eo ferè modo, quo dictum est fieri in auibus vigilantiibus.

54 *Quærens diuinationem per somnia.*

55 *Si sit à causa naturali.*

Sæpius tamen & certius ex somniis capiuntur coniecturæ de affectionibus corporis, quàm de mutationibus cæli; quia immediatè ex corporis dispositione oriuntur. Hoc modo si quis incendia per somnium videat, flaua bile infestari iudicatur: si fumum, caliginem, profundas tenebras, funera, & alia id genus tristia, atra bile. Si pluuia, niues, grandines, glaciè; pituita, vel frigido phlegmate. Si somniet se volare, aut velocissimè currere,

56 *Coniectura de corporis affectionibus ex somniis.*

rere, signum est leuis & temperatæ complexionis. Si graui onera ferre aut in angustiis locis, vbi vix se mouere queat, versari, signum est, vim animalem multitudinè humorum grauari. Si ea quæ ad libidinem pertinent, signum est redundantie spermatæ. Si versari in cæno, simo, indicium est abundare humoribus putridis, aut intestinorum excrementis. Sic qui somniat cruce effectum sibi lapideum, paulò post præter opinionem omnium factus est cruce illo paralyticus. Sic etiam Galenus eum, qui somniat se in cisterna plena sanguine constitutum, coniecit plethora sanguinis laborare. Vide hæc & plura apud illum in Libello de præfatis somniorum.

Huc pertinet somnium illud, quo aliquod spectrum irruere & opprimere hominem videtur, quod *εἰδωλόν* & *πνευματικόν* Medici vocant, Latini incubum. hoc enim provenit à crasso retroque vapore in cerebrum irruente, & vias spirituum animalium intercipiente, vt docet Galenus lib. 3. de locis malè affectis, cap.4. Itaque signum est crassi & melancholici sanguinis, & cruditatæ, & esse periculum epilepsie, si quis crebrò patiatur. hoc genus vocatur *phantasma*, Cicero *visum* vocat.

Dico Quartò, Quando somnia proveniunt ex præuis curis vel cogitationibus, nihil de futuris significant, sed solùm insinuant suam causam. hæc vocantur proprie *εὐπνία*, id est, *insomnia*.

Ex dictis constat, quinque genera somniorum distingui posse, *oraculum*, *visionem*, *somnium*, *insomnium*, *phantasma*. de quibus fusè agit Macrobius ex sententia veterum, lib.1. In somnium Scipionis. sed quæ diximus, ad nostrū institutum sufficiunt.

DUBITATIO IX.

Utrum usus sortium sic licitus.

D. Thomas art. 8.

57 **N**Otandum Primò, *Sortes* dici quando aliquid eo fine agitur vt eius euentu spectato, innotescat aliquid occultum, v. g. quid cui competere debeat. ad hoc autem necessarium est, vt sortibus sua significatio imponatur, siue vt præcedat aliqua conuenticio inter partes, (si inter plures aguntur) vel homini secum, quid quæque significare, quam vim habere debeat.

Sunt autem tres sortium species ex fine petite, *diuisoria*, *consultoria*, *diminutoria*. *Diuisoria* sunt, quando indicio sortiu queritur quid cui tribuendum, siue illud sit res possessa, siue honor, siue pœna, siue functio aliqua. *Consultoria*, quando inquiritur sortibus diuinum consilium, vt sciat in negotio obscuro quid agendum. *Diminutoria* sunt, quando per eas inquiritur de futuris euentis.

58 Notandum Secundò, Directionem sortium posse expectari vel à celo, vel à casu, vel à Deo, vel à demone. His positis,

Dico Primò, *Sortes diuisoriae* licite sunt, si euentus expectetur à casu, vel ex peculiari Dei prouidentia: non tamen in rebus omnibus licite sunt, sed in plerisque. Primò, In rebus externis, & aliis quæ aliter commodè non possunt distribui. Sic hereditates, & alia bona communia læpissimè sorte diuiduntur. Huc pertinet contractus sponsonis & sortium, qui frequens est inter homines, con-

sentiant enim partes vt eius sit res vel electio, cui fors & casus fauerit. Secundò, In functionibus, vbi de honore vel periculo agitur; vt quando oppidum inuadendum, forte inter milites diuersarum nationum decidi solet, quæ natio prior inuadere debeat. Sic D. Augustinus epist. 180. scribit forte eligendum sacerdotem, qui tempore pestis & persecutionis maneat in oppido, & fidelibus res sacras admittret. Tertio, In dirimendis litibus, maximè de rebus secularibus, L. Si cum ambo, 7. de Iudiciis. Quarto, In pœnis, vt cum duo vel plures sunt rei mortis, & Princeps vt clementiam in scienda disciplina adhibeat, vult aliquos punire, alios ignoscere. Denique quocumque non apparet ratio cur alter alteri in aliquo commodo vel incommodo debeat præferri. Vide D. August. lib. 1. de doctrina Christiana cap. 28.

Officia tamen, etiam si secularia sint, regulariter non sunt sorte distribuenda, sed conferenda maxime idoneis, quos diligens inquisitio & examinationis, non casus & cæca fors ostendit. nihilominus si plures sint benè idonei & ferè pares, poterit res sorti committi. Hoc tamen permiffum non est in electionibus ad beneficia ecclesiastica, vt patet cap. Ecclesia, de sortilegis, sub finem. Fortasse tamen ad litem beneficiariam, quando ratio commodior iniri non potest, terminandam, sortes non essent improbandæ; quia non est mens Ecclesiæ vt lites diu prorahantur, & aliàs iure naturæ id non solùm est licitum, sed etiam optimum consilium, nec Ecclesiæ id vquam prohibuit.

Dices, Saul forte electus est, 1. Reg. 10. & Matthias Apostolus, Actor. 1.

Respondeo, Non esse dubitandum quin Saul ita electus sit inspiratione diuina: nam electioni eius præerat Samuel, qui illum antè vnixerat iussu Dei: vnde etiam sortes certissimè à Deo ita erant dirigendæ vt ipsum essent confirmaturæ. Idem de Matthia Apostolo: quod colligi potest tum ex mirabili illa exhortatione Petri, quæ tota erat à Spiritu sancto; tum ex communi oratione omnium, qua petebant vt Deus ostenderet quem elegeret. Quidam tamen ex textu Græco putant Matthiam non sortibus, sed suffragiis electum, sed manifestè repugnat textus Græcus & Latinus. nõ enim Græcè est, *ἐδωκεν κλίβανους ἀποτίς, δέδερunt eis suffragia*: sed, *ἐδωκεν κλίβανους ἀποτίς, δέδερunt sortis eis*, vt Interpres vertit: vnde sequitur, *ὃ ἐπισημασθησὶν Ματθίαν, & cecidit fors super Matthiam*. Nec obstat quod subiungitur, *ὃ συγκαταλέγειν*, quod per suffragia annumeratum indicat; quia nihil aliud significatur quàm ipsum communi decreto vel consensu, postquam viderunt sortem in illum cecidisse, vnde cum Apostolis connumeratum; quod nihil aliud fuit, quàm iudicium sortium communi suffragio vel decreto fuisse approbatum. Accedit, quòd sicut alij Apostoli immediatè à Christo, non suffragio humano, electi erant; sic etiam decuisse vt eligeretur is, qui in locum Iudæ succederet. Denique magna exterius apparebat paritas; vnde nõ facile erat humano iudicio alterum alteri præferre. Dionysius Areopagita lib. de ecclesiastica hierar. cap. 5. parte 3. putat sortem appellari à Scriptura (quando dicitur, *cecidit fors super Matthiam*) *diminutum quoddam donum, insinuans illi cœteri, quem Deus elegeret*: fieri enim potest vt Deus sortem mox approbauerit, collato dono prophetiæ vel sapientiæ; vel vt sortes miraculosè omnibus aduertentibus dire-

An inf. ficu.

In benef. ciii.

59 Obiectio. Saul, Matthias. Respons.

dixerit. non enim negari potest quin verè sortes miserint; cum expresse dicatur, *dederunt sortes illis*, quod de tali dono intelligi non potest. Item, *cecidit fors super Mathiam*.

60
2. Consul-
toria.

Dico Secundò, *Consultoria* sortes regulariter sunt illicitæ, nisi quando humanum consilium non suppetit, vel nisi Deus inspiret illis vtendum. ratio est, quia sine necessitate velle vt Deus suam voluntatem peculiari modo manifestet, pertinet ad Dei tentatione, vt D. Thomas ait. Deinde Deus non promisit se has sortes temperaturum: ergo vanum est inducere in animum, hanc Dei esse voluntatē, quam sortes indicant: imò etiam est periculosum; quia facilè dæmon se immiscebit & hominem decipiet. vnde meritò hic vsus reprehenditur à D. Augustino epistola 119. cap. 20. & à Leone IV. ad Episcopos Britannia; habetur c. 7. Sortes. 26. quæst. 5. *Sortes*, inquit, *quibus cuncta vos vestris discriminatis Prouinciis, quas Patres damnauerunt, nihil aliud quam diuinationes & maleficia esse decernimus. quamobrem volumus illas omnino damnari, & inter Christianos ultra nolumus nominari, & ne exerceantur, anathematis interdicto prohibemus.*

Si desit hu-
manum
consilium.

Quando tamen humanum consilium non suppetit, licitum est has sortes adhibere, cum bona spe, fore à Deo singulari prouidentia moderandas, iuxta illud Prou. 16. *Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur.* Hoc tamen faciendum cum magna reuerentia, & adhibita precatione vt Deus adesse & eas regere dignetur. Huc referri possunt exempla quædam superius posita de fortitione in oppugnatione oppidi, & in deligendo sacerdotē tempore pestis, vel persecutionis, & similia: si tamen eo fine sortes iaciantur vt diuina voluntas exquiratur, secus si euentus à casu expectentur, nemo enim casum consulit. itaque tunc ad diuisorias referuntur. Item si diuina inspiratione mittantur; sicut dictum est de electione Saulis & S. Mathiæ Apostoli. quò etiam pertinet exemplū, quòd habetur Ios. 7. vbi iudicio sortium inuentus est Achan, qui de anathemate aliquid sibi v furpauerat. Simili modo deprehensus est Ionas à nautis, Ionæ 1. & quamuis hi ex inspiratione diuina id non facerent, nec euentum à Deo, sed à dæmonibus expectarent; Deus tamen propter Ionam eas moderatus est.

61
3. Diuina
sortia.

Dico Tertio, Diuinatoria: sortes omnino sunt illicitæ: vnde prohibentur cap. 1. de sortilegiis, & 26. q. 5. cap. Sortes, cap. Peruenit. 18. cap. Si quis Clericus. 3. cap. Contra. 18. cap. Episcopi. 12. quibus locis prohibentur sortilegia, sicut alia diuinationes & incantationes.

Ratio est, quia vel expectatur earum moderatio à Deo, vel à celo, vel à casu, vel à dæmone: atqui non est expectanda à Deo, quia non est probabile, Deum illas ad præsignanda futura vel occulta aperienda temperaturum: nusquam enim id promisit, & euentus sæpissimè contrarium ostendit. Denique nulla est necessitas ordinariè tam peculiaris concursus; vnde vanum est sine alio fundamento illum expectare. Nec à celo, quia hoc esset actiones humanas à celo suspendere, & fato subicere. non enim possunt sortes euentis futuris vt celorum & astrorum accommodari, nisi vel vtraque à celo necessariò proueniant, vel euentus ipsi celo sint præcogniti, vt sortes iis possit aptare: quo modo Deus futura præsignare vel occulta

declarare per sortes potest. Non etiam à casu moderatio earum expectatur; quia vt sortes casu sic vel sic cadunt, nihil præsignare possunt: ergo expectatur à dæmone: ac proinde dæmoni tribuitur futurorum prænotio, & ipse tacito quodam pacto & consensu inuocatur; tum vt sortes regat, tum vt effectum præsignatum procuret. Quòd autem Agrippa lib. 2. Occultæ philosophiæ cap. 54. contendit, in anima humana esse sufficientem potestatem ad sortes dirigendas, præsertim si accedat cælestis opportunitas, id est, congrua constellatio; vanum est, & vnum ex magiæ fundamentis, vt infra dicemus c. 44 dub. 2.

D V B I T A T I O X.

Quæ & quotuplices sint vana obseruationes, & quale in his peccatum.

D. Thomas quæst. 69.

Vana obseruationes dicuntur, cum aliqua ⁶² fiunt vel adhibentur ad aliquem effectum, vana ob-
ad quem nec à Deo nec à natura vllam vim ha-
seruatio-
nes.
sunt: item cum ex consideratione alicuius euentus fortuiti conicit quis aliquid prosperi vel aduersi, & inde actiones suas moderatur. Harum tres sunt species, ad quas omnes reduci possunt, vt ex D. Thoma colligitur, *ars notoria, obseruantia sanitarum, & obseruantia euentuum.* Ars notoria est ratio quædam consequendi scientiam infusam per quædam ieiunia, inspectiones figurarum, & similia adminicula vana & inefficacia.

62
Vana ob-
seruatio-
nes.
Ars notoria
est
ratio
consequendi
scientiam
infusam
per
quædam
ieiunia,
inspectiones
figurarum,
&
similia
adminicula
vana &
inefficacia.

Esse hoc peccatum mortale, constat, quia saltem tacitè inuocatur diabolus, eique attribuitur potestas infundendi animæ subito habitus scientiarū; quod solius esse Dei docet D. Augustinus lib. 10. de ciuit. c. 9. ex testimonio ipsius Porphyrij. Cum enim hæ cærimoniarum non habeat illam vim à Deo, (si enim eam haberent, Ecclesia id non ignoraret) nec à natura rerum quæ adhibentur, nec ab atris; consequens est, effectum non posse expectari nisi à diabolo; cui proinde tribuitur potestas scientias animæ infundendi.

Est peccatum
mortale
mortale
mortale
mortale

Nec obstat quòd aliqui repentè videantur operà diaboli scientiam Scripturarum cõsecuti, quòd experientia quotidiana confirmat apud Anabaptistas, sumpto bolo detestabilis illius cæntæ; quia diabolus illos occupat; & per os illorum legit, Scripturas profert, & disputat; eosque ita dementat, vt se hæc omnia nosse putent; quomodo quidam mania laborantes videntur sibi valdè sapientes, & omnia scire: cuius signum est, quòd redeuntes ad fidem Catholicam, recedente spiritu nequam, sint rudes, vt erant ante hæresim.

Obseruatio sanitarum est, quando adhibentur aliqua verba, vel alia signa, aut cærimonie inanes ad hominum vel aliorum animalium curandos morbos, sistendum sanguinem, mitigandos dolores, ad conseruandam vitam vel valetudinem, ad se præstandū immunem contra læsiones hostium vel casus fortuitos, & similia. Huc item pertinet cum adhibentur quidem medicamenta naturalia, tamen iis aliqua friuola adiunguntur tamquam necessaria. Eòdem etiam pertinent omnia periammata, amuleta, breuia, inuolucra, reliquia, verba sacra, preces descriptæ, quæ gestantur à quibus-

63
Cærimonie
vana.

Amuleta.

Circumstantia varia.

dam ne possint lædi, aut ne effluat sanguis, aut ob similes alios fines; si contineant aliquas circumstantias parergas, tamquam necessarias. omnis enim circumstantia inutilis, si tamquam necessaria adhibetur, facit ut opus sit supersticiosum: cum enim illa non iuuat ut causa, necesse est ut adhibeatur instar signi; quod cum non sit à Deo, consequens est ut ad pacta occulta cum dæmonibus pertineat. Quod confirmat, quia effectus non potest expectari à vi naturali illius rei; nec etiam à Deo, qui talia nec per se, nec per Ecclesiam instituit: ergo expectatur à malignis spiritibus. Eodè referenda sunt imagines astronomicae sub certa constellatione fabricatae; ut si quis sub signo leonis sculpat in auro figuram leonis, quam dicunt valere contra phantasmata melancholica, hypochondriam, pestem, febres, de quibus multa scribit Cornelius Agrippa lib. 2. de Occulta philosophia à c. 33. vsq; ad 48. vnde mirum est quid Caietano hoc loco art. 2. in mentem venerit ut eas defenderet. certum enim est, figuram illam leonis, arte impressam, non facere aurum illud magis idoneum ad influxum & impressionem signi Zodiaci, quod leonem vocant, suscipiendam, quam faceret figura bouis vel aquilæ. Itaque pertinet illa figura ad occulta pacta cum dæmonibus; qui viso tali caractere, tali modo & cærimonia insculpto, alliciuntur ex pacto à seipsis constituto ad præstanda illa, ad quæ ex ipsorum disciplina & regulis homines persuasi sunt ea valere. de quo plura cap. sequenti dubit. 2.

Imagines astronomicae.

Reliquia cum certa per uasione affectus gestata.

Denique hæc pertinet si quis aliquas reliquias, vel schedulas sacris verbis aut signo crucis inscriptas gesserit, cum certa persuasione se propterea non posse lædi ab hostibus, aut mori sine confessione: quia est nihil superstitionis admisceatur exterius, animus tamen illis rebus supersticiosè vitur; nempe ad effectum, quem neque natura sua, neque ordinatione diuina habent, scilicet ad certam salutem animi vel corporis, &c.

De Saluatoribus.

Sed difficultas est, quid dicendum sit de quibusdam quos Hispani vocat Salutatores; quorum quidam hic ante aliquot menses multos milites grauitur vulneratos curabat. Primò faciebat tres cruces super vulnus, dicendo Hispanicè, In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti: idque cum quadam inhalatione. Deinde prolato vino & oleo dicebat Hispanicè: In nocte sanctissimæ Natiuitatis Domini nostri Iesu Christi, beata Virgo salua virginitate peperit Dominum nostrum. Per mysterium istud altissimum supplico diuinæ maiestati, ut hoc oleum & vinum benedicere dignetur ad vulnerum curationem, per istorum sanctissimorum verborum virtutem. Deinde applicabat vulneri, & breui admodum tempore sequebatur curatio.

Respon.

De qua re consultus respondi cum distinctione: vel illa virtus putatur annexa isti formulæ verborum, ita ut à quocumque adhibeatur, effectum habeat; vel censetur annexa personæ, sic ut ab aliis eodem modo adhibita nihil operetur. Si priore modo se habeat, non dubito quin sit vitanda tamquam supersticiosa. Non enim habet hanc vim à natura, ut suppono, & satis per se notum est: nec etiam à Deo; quia Deus nulla signa per se efficacia instituit præter Sacramenta; & hæc non ad curationem corporum, sed animorum: neque etiam ab Ecclesia, ut constat; quia Ecclesia talem modum curandi non instituit, imò nec institueret potuit:

Si forma per se effica.

quia non potest signa per se efficacia institueri, præsertim ad effectus corporales. Vnde etiam sacramentalia non habent vim nisi per modum impetrationis ad obtinendum à Deo aliquod auxilium gratiæ prauentionis, vel diuinæ protectionis aduersus dæmonum infestationes, & similia incommoda; quo fit ut sæpè non habeant effectum. Accedit, quòd illa debeant ab Ecclesia ministris, & nomine Ecclesiæ applicari.

Superest ergo, ut habeant vim ex institutione & occulto pacto dæmonis inuisibiliter concurrentis, & lanantis hominem remedijs naturalibus, quæ ipse optimè nouit. Nam subito vulnera curare non potest; nec abique adminiculis rerum naturalium, ut herbarum, liquorum, fossilium, & similium. Sed quia potest ipse vim & quintam essentiam (ut vocant) facillè ex illis extrahere, & apertè applicare nemine aduertente; fit ut breuiori tempore, quam vlli medici, curare possit.

Si verò secundo modo formula illa se habeat, non auiam condemnare superstitionis. Primò, quia in omnibus signis à dæmone institutis, quæ ex pacto illius operantur, vis operandi est annexa ipsis signis immediate; ita ut à quocumque applicentur, eundè effectum habeant, modò applicatio cum tali animo fiat. Diabolus enim cupit cum omnibus concurrere, qui ipsius signa adhibent, ut omnes sibi obliget. Quòd si effectus aliquando non sequatur, id prouenit, vel quia signa ex præscripto ipsius non applicantur, vel aliqua conditio vel pactum ex parte personæ deest; vel quia diuinitus impeditur. Secundò, quia constat, quibusdam à Deo concedi gratiam curationum, eamque non auferri, etiam si malæ sint vitæ. Itaque præsumi potest, istum de quo agitur hac gratia esse præditum; si nihil quod apertè sit supersticiosum, in vsu illius deprehendatur. At hic nihil tale videtur adhiberi. Nam verba illa nihil continent præter inuocationem sanctissimæ Trinitatis, confessionem natiuitatis ex beata Virgine, & inuocationem diuinæ virtutis per mysterium sanctissimæ Natiuitatis Domini super oleum & vinum ad curationem vulnerum. Illud autem postremum, *Per virtutem istorum sanctissimorum verborum*, potest sano modo intelligi, nimirum de virtute rei significatæ, non autem de virtute quæ annexa sit sono verborum. possent etiam ista verba mutari in alia magis aperta. Similiter signum crucis non potest esse suspectum, nisi aliqua parerga ei contingantur.

Solum difficultas superest de inhalatione super vulnus. At hæc non videtur omnino damnanda, quia illa potest habere peculiarem vim etiam naturalem, siue naturalis ordinis ad talem effectum ratione temperamenti personæ, vel occultæ proprietatis quibusdam diuino munere insita: ut colligitur ex Francisco Victoria, Relectione de arte Magica, n. 16. & confirmat exemplis ex Plinio de Pssyllis & Martis. Scribit enim Plinius lib. 28. historia naturalis cap. 3. fuisse Pssylos in Africa; & in Italia Martos, ex quorum familia qui ducebant originem, tales fuisse, quorum corpora tactu ipso suctuque modico leuabant percussos à serpentibus, & manu imposita corpori venena extrahabant: alios verò fuisse, quorum corpora solo aspectu erant terrori serpentibus; & quemdam in dolium coniectum experimenti causa circummulcentibus linguis illatum penitus exiitisse. alios item

De Martis & Pssyllis.

item quorum sudor medebatur multis morbis; alios quorum salua contra ictus serpentis vale- ret, &c. Idem lib. 7. c. 2. docet aliquando aliquas partes humani corporis nasci ad aliqua mirabiles: sicut, inquit, Pyrrhi regis pollex in dextro pede tactus lienosis medebatur. Possem alia plura referre ex Cardano. Crediderim tamen hæc non esse ita naturalia, vt ex temperamento sequantur; sed pertinere ad occultas proprietates diuinitus infi- tas, vel dona quadam quæ dicuntur gratis data, & referri aliquo modo possunt ad gratiam sanitatû, concessa in commodum hominum quibusdam locis, maximè vbi id erat necessarium: vt de Psyl- lis scribitur, quorum regio serpentibus abundat. Sic quidam habent gratia curandi strumas; quam passim habere putatur masculus, qui septimo loco continuato ordine nascitur. Sanè non est dubitan- dum, quin Deus possit quibusdam hominibus vel familiis eam vim cõcedere, vt suo tactu vel halitu vel odore possint aliquos morbos curare, sangui- nem sistere, spiritus euanescentes cohibere, par- tem læsam corroborare, venena extrahere, & simi- lia. Quare etsi gratia sanitatum pienè alicui con- cessa, sicut erat collata A postolis, & aliis miracu- lorum patroribus, non sit alligata istis externis actibus; tamen collata solùm ex parte, vel ad cer- tum morbum, potest esse alligata externis actibus tamquam instrumētis necessariis. Sic Reges Gal- liæ non curant strumas, nisi contactu loci affecti, & Marfi ac Psylli non nisi contactu curabant. Omitto curationes mirabiles ad S. Hubertum. Ob has rationes videtur mihi iste vsus posse per- mitti, nisi alia aliqua, quæ putentur superstitiona, interueniant. Idque maximè, quod Auctores His- pani, qui de istis scribunt, & optimè res illas no- runt, vt pote apud quos sunt vltatæ, non audeant damnare, & dicant posse permitti. Ita Franciscus à Victoria supra, cum dixisset se dubitare, & ali- qua attulisset in contrarium; nimirum tales cura- tores sæpè esse mala vitæ, vnde verendum ne sint impostores, & effectus potius sit à dæmone quàm à Deo; statim subdit: Hæc dico non definiendo; nam gratia dantur propter bonum commune. fie- ri potest vt Dominus illam misericordiam velit impertiri hominibus per istos, qualescumque illi sint. Deinde alio modo excusat exemplo Psyllo- rum & Marforum. Nauar. cap. 11. num. 36. abso- lutè dicit illos licitè posse fungi suo munere, quia est gratia gratis data; & citat Margaritam confes- sorem, idem fusè docet noster Azor lib. 9. Mora- lium cap. 25. quæst. 2. allatis exemplis ex Plinio de Psyllis & Marfiis.

64 Petes, Quale peccatum est in huiusmodi obser- uantiis?

Respondeo, Earum vsum ex genere suo esse peccatum mortale, maximè quando opus exter- num superstitionum est. Ratione tamen ignoran- tiæ & bonæ fidei plerique excusantur à mortali; nisi ignorantia sit valdè crassa, vel adsit dolus; vt si

moniti à Parochò vel aliis, quibus tenentur cre- dere, nolint desistere, vel suborto dubio non in- quirant. vide Nauarum cap. 11. num. 33.

Observantia euentuum est, quando fortuitò ali- quid occurrit vel accidit homini, ex quo sibi vel alteri aliquid aduersi vel læti coniectat, & inde actiones suas moderatur. vt si quis manè domo egrediens, pedem offendant, ideoque domum re- uertatur; putans vel metuens iter infaustum fore: si calceos induens sternuter, & idcirco lectû repe- rat, vt omen auertat: si egresso foras prima occur- rat virgò, & idcirco putet diem fore sterilem; pro- sperum verò & fœcundum, si meretrix. Vide hæc & plura exempla apud D. Augustinum libro 2. de doctrina Christiana c. 20. & Chryso- st. hom. 21. ad populum Antiochenum. Sic occurfus vulpis, & canis prægnantis, vel Æthiopsis, censebantur in- fortunati. Similiter quidam putant dies aliquos infortunatos; vnde nihil illis aggredi audent; alios fortunatos. quò pertinent quidam Canones su- perstitiosi ad rem medicam pertinentes, quales multos habet Ioannes de Indagine lib. 4. vt, non abluendum caput diebus Martis: ad subuentio- nem hypocondriorum dies auspiciatos esse Iouis, Lunæ & Solis; inauspicatos, Martis & Mercu- rij: natis in Leone, infaustos esse diem Iouis & Sa- turni: & similes natiæ sine iudicio confictæ. quasi verò planetæ caelestes dies istos peculiariter sibi vindicent, quibus suas vires effundant, quo- modocumque calendaria ab hominibus dispo- nantur.

Notandum est, hunc modum superstitionis esse valdè affinem diuinationi; differt tamen in duo- bus. Primò, Quòd in diuinatione homo de in- dustria querat signa vnde diuinet; hic verò non queruntur, sed coniectura capitur ex iis quæ for- tuitò ineidunt. Secundò, Quòd ibi queratur prin- cipaliter notitia, hic verò directio operationum. Est autem hæc obseruatio peccatum mortiferum ex genere suo: sæpè tamè est veniale, ratione igno- rantia & bonæ fidei. homines enim communiter non apprehendunt in his quidquam mali, sed v- tuntur tamquam regulis à maioribus traditis, & experientia comprobatis, & ad causas sibi ignotas referunt, vt docet Caietanus v. Superstitio obser- uationum. Addit Caietanus, posse hominè quan- doque absque omni peccato ex aliquo prælagio cauere prudenter ab imminentibus, dubitando ne præsens occurfus sit signum futuri, ex communi vtriusque causa, caelesti vel diuina; vt si quis ca- dens corporaliter, timeat aliquem casum sibi fu- turum in statu vel honore. Idem sentit in obser- uatione somniorum, & diuinatione. Sed hoc li- mitandum, posse fieri, quando adsunt circumstan- tiæ, ex quibus tale quid prudenter vel rationabili- ter timeri aut suspicari possit. alioquin à peccato veniali excusari non potest; nam est gradus qui- dam ad superstitiones, & ad mentem curis vanis implicandam.

65
*Observan-
tia euen-
tuum.*

66
*Discrimen
inter diui-
nationem
& vanam
obserua-
tionem.*

*Est pecca-
tum mor-
tiferum.*